

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Loretánská kaple v Rumburku
Lenka Květoňová

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Loretánská kaple v Rumburku

Lenka Květoňová

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019 .....

Poděkování:

Děkuji rodině za podporu nejen při studiu, ale i při psaní této práce. Ráda bych také poděkovala vedoucí práce Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc. za doporučení tématu, za odborné vedení a podnětné a cenné připomínky.

Obsah

1 Úvod.....	6
2 Santa Casa v Loretu.....	8
2.1 Loretánská legenda.....	8
2.2 Přenesení domku: Jeho průběh dle legendy.....	9
2.3 Santa Casa v Loretu.....	10
2.3.1 Vnitřní výzdoba Santa Casy v Loretu.....	12
2.3.2 Vnější výzdoba Santa Casy v Loretu.....	13
3 Loretánská kaple v Rumburku.....	13
3.1 Kapucíni – Řád menších bratří kapucínů.....	17
3.2 Výzdoba loretánské kaple v Rumburku.....	18
3.3 Vnitřní výzdoba Svaté chýše v Rumburku.....	19
3.4 Výzdoba vnějšího pláště loretánské kaple.....	21
3.5 Sochařská výzdoba Santa Casy v Rumburku – Proroci a Sibyly.....	22
3.5.1 Proroci.....	23
3.5.2 Sibyly.....	23
3.6 Popis jednotlivých stěn Santa Casy v Rumburku.....	24
3.6.1 Severní strana.....	24
3.6.2 Západní strana.....	25
3.6.3 Východní strana.....	26
3.6.4 Jižní strana.....	27
3.7 Reliéfní výzdoba svaté chýše – reliéfy mariánského cyklu.....	28
3.7.1 Narození Panny Marie.....	28
3.7.2 Zvěstování Panny Marie.....	29
3.7.3 Zasnoubení sv. Josefu.....	31
3.7.4 Navštívení Panny Marie.....	32
3.7.5 Zápis v Betlémě – sčítání.....	33
3.7.6 Klanění tří králů (mudrců).....	33
3.7.7 Klanění pastýřů.....	35
3.7.8 Smrt Panny Marie.....	36
3.7.9 Přenesení nazaretského domku do Itálie.....	37
4 Srovnání s Loretou v Praze na Hradčanech.....	38
5 Závěr.....	39
6 Seznam zdrojů.....	41
7 Resumé.....	42
8 Obrazové přílohy.....	43

1 Úvod

Předkládaná bakalářská práce bude pojednávat o historii Svaté chýše v Loretu a její legendě o přenesení domku anděli do Itálie. Hlavním cílem práce bude historie Svaté chýše v Rumburku a především popis výpravného obkladu s náměty ze života Panny Marie, jeho reliéfní a sochařskou výzdobou této Svaté chýše v návaznosti na mariánský kult.

Práce se pokusí přiblížit prostředí, okolnosti a podmínky vzniku stavby. Bude rozdělena do několika celků, kde bude shrnuta historie vzniku posvátného poutního místa na severu Čech a její spojitost s historií Svaté rodiny.

Jedna samostatná kapitola bude věnována Loretánské legendě. V další části nastíním výzdobu interiéru a exteriéru a jejího významu vzhledem k historii Svaté rodiny, s důrazem na exteriér kaple, zvláště reliéfní a sochařskou výzdobu tohoto posvátného místa. Loretánská kaple v Rumburku je po svém vzniku svěřena do správy kapucínů, kteří svojí pracovitostí a obětavostí napomohli dokončit tento mariánský poutní areál. Práce nastíní působení řádu v českých zemích, jeho struktury a organizaci. Pokusí se popsat vznik a prohloubení mariánského kultu v naší zemi, včetně loretánské legendy.

Za použití dostupné literatury bude vysvětlena významná role křesťanské tradice v českých zemích a shrnuta historie vzniku kaple. Pro bližší pochopení významu mariánského poutního místa bude práce doplněna o krátkou komparaci komplexu posvátného místa Loretánské kaple v Rumburku a Loretánské kaple v Praze na Hradčanech.

Důležitým pramenem pro podrobnější poznání a studii Santa Casy v Rumburku je prostudovaná kniha Kláry Mágrové "Loretánská kaple s ambitem v Rumburku", velmi přehledně uspořádaná. Další významnou odbornou studii vydal Jan Bukovský. Autor zde sleduje počátky a rozšíření loretánského kultu, také stavební vývoj a proměnu výzdoby původní prosté Svaté chýše v Loretu. Kniha přináší celkový popis všech Svatých chýší, které vznikly na našem území. Další prostudovanou literaturou byla kniha "Pražská Loreta" badatelky Markéty Baštové. Však podstatným a neopomenutelným pramenem je Bible a publikace Jana Royta: "Slovník biblické ikonografie", dále pak kniha od Zdeňka Souška: "Knihy tajemství a moudrosti" a od Jana Diviše: "Pražská Loreta". Prostudovanou literaturu doplňuje a završuje středověká sbírka legend a životopisů svatých: "Zlatá legenda", kterou sestavil dominikánský mnich a později biskup Jakub de Voragine v roce 1260.

Záměrem a cílem práce bude seznámení s jedním z fenoménů poutního místa, které se díky napodobivým snahám lidové zbožnosti rozšířil po celé Evropě. Práce se zaměří na provázanost a úzké spojení biblických výjevů, historie Svaté rodiny a loretánských kaplí. Zejména na reliéfní výzdobě ukáže provázanost námětu s Biblí a na jednotlivých příkladech znaky křesťanské zbožnosti. Přínosem bude upozornění na hlubokou vazbu mezi biblickými příběhy a výjevy vystupující ze sakrální stavby. Dále poznání, jak se elementy mariánské zbožnosti přenášely do různých prostředí a prohlubovaly lidovou zbožnost.

Práce se pokusí o aktualizaci a výzvu k novému nahlédnutí na stavbu loretánských kaplí a o přiblížení představy, jak hluboce zasáhla do vývoje křesťanské lidové zbožnosti.

2 Santa Casa v Loretu

2.1 Loretánská legenda

Legenda o přenesení domku Panny Marie ze Svaté země do Itálie vytvořilo z Loreta jedno z největších poutních míst křesťanů a předává se z generace na generaci. Cílem poutníků byla proslulá Santa Casa i soška Černé Matky Boží Loretánské, o níž se věřilo, že byla vyřezána apoštolem Lukášem.¹ Legenda vypráví o Archandělovi Gabrielovi, který zvěstoval Panně Marii, že byla vyvolena za Matku boží. Toto zvěstování se odehrálo v jejím domku v Nazaretu ve Svaté zemi v Izraeli, dnes nazývaného SVATOU CHÝŠÍ. Středověká sbírka legend a životopisů svatých s názvem " Zlatá legenda", kterou sestavil dominikánský mnich a později biskup Jakub de Voragie v roce 1260, situuje Zvěstování panně Marii právě do domku v Nazaretu a přebírá apokryfní vyprávění o tom, že Panna Marie se v okamžiku návštěvy anděla modlila a četla proroctví Izajášovo: "Hle, dívka počne a porodí syna ..." (Iz 7,14). Proto také na řadě vyobrazení Maria sedí či klečí u pulpitu, na němž je otevřená kniha s proroctvím či ještě další kniha – symbolizující Nový zákon. V textu " Zlaté legendy" je Panna Marie několikrát připomenuta jako "druhá Eva", což se pak projevuje i v ikonografii v námětu Zvěstování Panně Marii. Představa Marie jako druhé Evy byla viděna v andělském pozdravení při zvěstování " Ave...", což bylo některými církevními autory vykládáno jako přesmyčka – Eva.² Za nějaký čas po Zvěstování odchází těhotná Panna Marie společně se sv. Josefem, kterému byla zaslíbena, ke sčítání lidu do Betléma. V Betlémě se jí narodil chlapec jménem Ježíš, jak bylo předpovězeno. Touto událostí se Santa Casa stala stavbou, která byla svědkem posvátného a tajemného okamžiku vtělení, kdy se jednorozený Boží Syn stal v lůně Panny Marie člověkem. Krátce po narození Ježíše musela Svatá rodina před Herodovým pronásledováním společně uprchnout z Betléma do Egypta, aby nemohl novorozeného Ježíše král Herodes zahubit. Svatá rodina se usadila ve městě Heliopolis.³ Po smrti krále Herodese se rodina navrátila do palestinského města Nazaretu a opět bydlela společně ve stejném domě, kde předtím došlo ke Zvěstování archandělem Gabrielem Panně Marii o narození Spasitele a kde pak Marie zázračně počala z Ducha svatého.⁴ Zde byl taktéž po návratu vychováván a prožil své mládí malý Ježíš a zemřel Ježíšův pěstoun sv. Josef z rodu Davidova, kterému bylo stojednáct let.⁵ Panna Marie zde prožila třicet let svého života a teprve po smrti Ježíše Krista opustila svůj příbytek a odešla, dle

¹ BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 9.

² ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 192.

³ Tamtéž, s. 300-301.

⁴ DIVIŠ, Jan. *Pražská Loreta*. s. 10.

⁵ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 102.

vůle svého syna, k apoštolu Janovi.⁶ Tento domek Panny Marie se těmito událostmi stal uctívaným místem křesťanů. Podle tradice toto dějiště narození Panny Marie a andělského pozdravení klade legenda právě do kaple archanděla Gabriela, vystavěné nad grottou (viz obr. 1).

Císař Konstantin nechal vystavět nad grottou velkou byzantskou baziliku synagogálního typu, kterou ve 12. století nahradila románská křížácká bazilika, zbořená Saracény v roce 1263⁷ a to na rozkaz velitele vojsk sultana Baybarse. Domek Panny Marie však zůstal jako zázrakem zachován, což dosvědčili poutníci, kteří v roce 1289 navštívili Svatou zemi.⁸ O dva roky později na tomto místě zůstala již pouze jeskyně, jak potvrzují novější výzkumy. Tři stěny domku, které přiléhaly původně ke skále, byly v návaznosti na neúspěšnou křížovou výpravu roku 1291 rozebrány poutníky, kteří našly ve zdivu Svaté Chýše pět červených textilních křížů příslušníků rytířského řádu (hájíčích ve středověku svatá místa a relikvie) a dvě mince Guida de la Roche, vévody athénské, syna Heleny Angeli a Filipa z Tarentu. Jednotlivé kameny zdiva pak byly pravděpodobně pod patronací řeckého rodu Angeli,⁹ spřízněného s byzantským císařem, převezeny lodí k obci Tersatto v Dalmácii a později roku 1294 do Loreta poblíž Ancony v Itálii. Podle provedených výzkumů se zdá, že jméno rodiny Angeli, stojící za převozem domku ze Svaté země, dalo časem vzniknout legendě o zázračném přenesení chýše prostřednictvím andělů. Tak je to vyobrazeno na rytinách, poutních medailích i na mnoha dobových kresbách. Pravost stavby v Loretu i "světský" způsob přenesení byly dále podpořeny archeologickými průzkumy v Nazaretu a v Loretu i potvrzujícími doklady nalezenými ve vatikánských archivech.¹⁰ V roce 1620 byly dalším zkoumáním na jejím místě Tommasem di Novarou a Giacomem di Vendome nalezeny a vyměřeny základy starší kaple, podle níž se shodovaly základy Santa Casy v Loretu se základy kaple v Nazaretu. Dnes stojí nad kaplí archanděla Gabriela nová trojlodní bazilika Zvěstování Panny Marie z let 1962-1968, s dominující kupolí od Giovanniho Muzia.

2.2 Přenesení domku: Jeho průběh dle legendy

Podle legendy se dne 10. 5. 1291 tato Santa Cassa objevila na pahorku u dalmátského městečka Tersata, kde se místnímu biskupovi Alexandrovi ve

⁶ DIVIŠ, Jan. *Pražská Loreta*. s. 10-11.

⁷ BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 9.

⁸ DIVIŠ, Jan. *Pražská Loreta*. s. 10-11.

⁹ Rodina Anges byla odnoží císařského rodu byzantských Komnenovců. In: BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 127.

¹⁰ BAŠTOVÁ, Markéta. *Pražská Loreta: průvodce poutním místem*. s. 5.

snu zjevilo poselství o původu domku, že jde o nazaretský příbytek Panny Marie. Následné zjištění potvrdilo opravdu zmizení Santa Cassy z nazaretského chrámu. V záznamech se píše o skutečnosti, že ve Svaté zemi došlo k zázraku, kdy byla Svatá chýše přenesena z Nazaretu k obci Tersatto. Další zázračné přenesení se událo 10. prosince 1294, kdy byla kaple přenesena přes Jadran k Ankoně a objevila se v lesíku u Ancony, který patřil ženě jménem Laureta. Vznášející se domek sledovali pastýři, což bývá znázorňováno na závěrové stěně Santy Casy. Domek na svém místě zůstal osm měsíců, po té se opět zázračně přenesl o 3000 kroků blíže k městu Recanati, na pozemek dvou znepřátelených bratří. Poslední čtvrté přenesení následovalo dle Girolama Angelita 7.9.1295 o pouhých 200 kroků dále na veřejnou cestu, kde roku 1295 již spočinula natrvalo. V roce 1296 zaznamenali recanatští do městských knih, že šestnáct legátů, vyslaných přes Dalmácii do Svaté země, potvrdilo shodnost rozměrů kaple z Tersatu a nazaretských základů.¹¹ Po těchto zaznamenaných událostech se stal kostelík Panny Marie v Loretu často navštěvovaným místem, kam putovali věřící nejen z Itálie, ale také z ostatních zemí.

Podle archivních pramenů a historického bádání stála za přesunem tří zdí nazaretského domku Svaté chýše ze Svaté Země ve 13. století šlechtická rodina Angeli. Tato rodina, vládnoucí v Epiru, přepravila na křižácké lodi část nazaretské stavby do bezpečí na křesťanskou půdu. Vědecká bádání později potvrdila shodu materiálu Svaté chýše s materiálem používaným běžně v Nazaretu.¹² Dalším zkoumáním se ukázalo, že řada dokladů, o něž se opírali obhájci loretánské legendy, byla podvržena. Loretánská legenda se tak připojuje k fantastickým výtvorům středověkých legendistů, nadaných zázračným vykládáním v jádru přirozených událostí. Andělské přenesení domku přes Jadranské moře je tudíž také dílem lidové legendy.

2.3 Santa Casa v Loretu

Santa Casa se těšila od poloviny 14. století velké úctě věřících, papežů i budoucích světců, proslula díky zprávám o milostech a uzdravení, přiřítaných přímlově Panny Marie Loretánské. Návštěvnost poutního místa byla podpořena udělováním plnomocných odpustků, tato Loretánská privilegia potvrdili a rozšířily další buly Mikuláše V. a Pia II., Sixta IV. a zvláště Julia II. roku 1507.¹³

¹¹ BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 9-11.

¹² Zachovaly se ryté nápisy na kamenech Svaté chýše v Loretu, experti je osvětlují jako židovsko-křesťanské, obdobné se nacházejí i v Nazaretu. In: BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 14.

¹³ Odpustky in sublimis udělil Bonifác IX. už v roce 1389. Loretánská privilegia potvrdili a rozšířily další buly Mikuláše V. a Pia II., Pavla II. Sixta IV. a zvláště Julia II. roku 1507.

Poutníci, kteří přicházeli k domu Panny Marie, nacházeli v blízkém okolí zázemí, pohoštění a klid po náročné a vyčerpávající cestě. V roce 1428 byl nedaleko vystavěn špitál pro nemocné a žebráky.¹⁴ Mariánské poutní místo muselo být také uchráněno proti loupežníkům a pirátům, což bylo zajištěno v letech 1447 až 1455 vystavěním hradeb, které oběhaly návrší. Toto opevnění bylo zbudováno za papeže Mikuláše V., avšak nedostačovalo. Potřeba ideálnější ochrany vedla i nadále ke stále novým dokonalejším stavebním úpravám. Až v 15. století, společně s výstavbou opevnění, bylo rozhodnuto o stavbě velkého chrámu, který obklopuje Svatou chýši. Jedná se o trojlodní chrám, s mohutným trojlístým závěrem, široké křížové klenby spočívají na masívních kvadratických pilířích (viz obr. 2). Domek Panny Marie v italském Loretu tak obklopil ohromný chrám velkých rozměrů a v období renesance bohatě zdobená mramorová schránka od známého umělce Donata Bramanteho (viz obr. 3). Ústředním bodem celé stavby je prostor pod mohutnou kupolí, který chrání tuto uctívanou relikvii, vyzdobenou největší nádherou cinquecenta - mramorovým obložení s bohatou figurální a ornamentální výzdobou, připomínající drahocennou pokladnici, či relikviářovou skříňku.¹⁵ Tuto nejvýznamější stavební úpravu vedl známý italský renesanční umělec Donato Bramante, který původní prostou kapli opatřil tímto výpravným mramorovým obkladem a zajistil ji tak před sesunutím.¹⁶ Provedená stavební úprava měla chránit exteriér Svaté Chýše a náročně zvolené řešení mramorového obložení se stalo nejzajímavějším renesančním architektonickým řešením.¹⁷

Pro mramorové obložení Santa Casy dodal Bramante roku 1509 první dřevěný model. S pracemi bylo započato až v roce 1514 pod vedením Andrea Contucci del Monte Sansovino, který patrně určil konečné uspořádání a pořadí soch a reliéfů.¹⁸

Technická měření a srovnání Santa Casy s grottou v Nazaretu ukazují, že obě části: grotta a dům na sebe přesně navazovaly. Původní jsou v Santa Case jen tři stěny. Východní stěna, kde dnes stojí oltář, původně neexistovala, protože tam navazovala Santa Casa na grottu. Kamenné zdivo Santa Casy bylo patrně bez omítky a použitý červený pískovec, spojený maltou, se svým vzhledem přibližoval cihelnému zdivu. Zdivo domku bylo postaveno z načervenalého pískovce, který se nacházel v oblasti Galilea, 25 km od Galilejského moře. Zdivo Santy Casy je kamenné, převážně řádkované, doplňované cihlami až do výšky 3,6 metrů. Nad úrovní 3 metrů je zdivo

¹⁴ Tamtéž, s. 10.

¹⁵ MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambitem v Rumburku*. s. 9.

¹⁶ BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 12-13.

¹⁷ BAŠTOVÁ, Markéta. *Pražská Loreta: průvodce poutním místem*. s. 6-7.

¹⁸ DIVIŠ, Jan. *Pražská Loreta*. s. 14-15.

souvislé, omítnuté a je odlišeno vloženou dřevěnou kleštinou. Obvodové zdi mají v Loretu sílu 50 cm. Vnitřní délka Santa Casy měří 8, 96 m, vnitřní šířka 4, 1 m. Délka 90 cm silného mramorového obalu (počítá – li se pouze jádro bez sloupů) činí 12, 85 m, šířka 7, 96 m. Do obvodové zdi bylo při levé straně umístěno točité schodiště, síla zdi se zde navýšila o 75 cm.¹⁹

Při Bramanteho úpravách došlo z provozních důvodů k novému řešení vnitřního uspořádání Santa Casy. Celý prostor byl rozdělen dřevěnou oltářní ikonostasovou příčkou na dvě nestejně velké části, z nichž jedna část byla určena věřícím, druhá část, značně menší, náležela kněžím. Tato úprava byla typická pro oblast byzantského kultu. Dřevěná oltářní dělicí stěna se soustavou mřížových otvorů, umožňovala průhled na niku s loretánskou soškou. Rozdělení vnitřního prostoru nalezneme již ve středověkém kostele, kdy část pro věřící a konventuály od sebe odděloval lettner, toto řešení bylo používáno i v novověku a byla běžná pro přísnější observance (zvláště bosé karmelitány a kapucíny). Také v kostelích těchto řádů jde o zachování pozdně středověké tradice, která nutila ponechat budované oltářní stěny v Santa Casách, v téměř neměnné formě až do 19. století.

2.3.1 Vnitřní výzdoba Santa Casy v Loretu

Interiér lorety, zhotovený z režného nerovného zdiva vnitřních stěn, je velmi prostý, chudý a tím ostře a záměrně kontrastuje s okázalostí jemného a datailně zpracovaného mramorového obalu. Střídají se zde výrazně prvky protikladů prostého a chudého vzezření s okázalostí a přepychem obalové schránky. Jediným plasticky vystupujícím prvkem vnitřku je obíhající římsa, která vymezuje hranici mezi zdivem a valenou klenbou, jejíž podhled je dnes omítnutý. Interiér kaple byl v letech 1370-1400 vyzdoben nástěnnými malbami, jež jsou dnes značně poškozené. Celek maleb oslavuje Svatou rodinu Ježíše Krista a pokrývá nepravidelné plochy omítky na třech stěnách Santa Casy, která ukrývá jednu z nejuctívanějších sošek křesťanského světa, sošku Černé Matky Boží Loretánské (viz obr. 4). Nejstarší záznamy o této sošce nás informují, že byla zpočátku ve Svaté Chýši posvátně uctívána ikona temně červené barvy, která od olejových lamp a hořících svící v průběhu let zčernala. Posvátnou ikonu později v první třetině 16. století nahradila soška z jedlového dřeva s původním hnědým nátěrem, který ovšem po čase rovněž zčernal a zůstal do roku 1921. V roce 1921 soška shořela a byla nahrazena dnešní plastikou z cedrového dřeva vysokou 93 cm od L. Celaniho, opatřená tmavým

¹⁹ BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 12-13.

nátěrem. Soška Černé Matky Boží Loretánské stojí na čelném místě závěrové zdi, uvnitř niky.²⁰ Pod sochou Panny Marie Loretánské se nachází nápis: *Hic verbum caro factum est* (slovo se stalo tělem). Rozkvět města Loreta byl vždy spojován hlavně s kultem Panny Marie.

2.3.2 Vnější výzdoba Santa Casy v Loretu

Vnější výpravný mramorový obal, kterým Bramante obložil Santa Casu, více vyhovoval náročnému vkusu barokních velmožů a jejich velké touze po reprezentaci, než prostý, chudobou dýchající domek loretánský. Z tohoto důvodu se mramorový obklad v Loretu stal vzorem pro všechny Santa Casy pozděně klasického renesančního řešení. Bramante potlačil význam stěn a zdůraznil plastiku a ornament. Právě prvky plastiky a ornamentu převládly a odsunuly architekturu až na druhé místo. Tímto řešením přeměnil výpravný obal Santa Casy na klenotní schránku. Nejdůležitější výzdobný prvek nalezneme v horním patře, kde se odvíjí vyprávění ze života Panny Marie, společně s legendou loretánskou, horní výplň pak zdobí medicejský znak.²¹

3 Loretánská kaple v Rumburku

Posvátné místo Loretánské kaple se nachází v severních Čechách, ve Šluknovském výběžku, ve východní části Šluknovské pahorkatiny v městě Rumburku. Toto město se na přelomu 19. a 20. století nazývalo "Malá Paříž severu".²² Jedná se o jednu z nejvýznamnějších památek celého regionu a taktéž o nejseverněji umístěnou stavbu svého druhu na světě. Tato loretánská kaple Panny Marie byla vystavěna v době baroka a stala se jedním z velice zajímavých a v současnosti znovu obnovených posvátných poutních míst v Čechách. Stavba je spojena se jménem donátora knížete Antona Floriana z Liechtensteinu, který náležel k vedlejší rodové větvi Liechtensteinů. Během svého působení u habsburského dvora dosáhl značného společenského postavení a v letech 1689-1694 zastával místo vyslance u Svaté stolice v Římě. Kníže při svém italském pobytu navštívil roku 1691 městečko Loreto. Stejně

²⁰ BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 13-17.

²¹ BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 18-20.

²² MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambitem v Rumburku*. s. 5.

jako mnoho poutníků před ním obdivoval s velkou úctou Svatou chýši a rozhodl se zřídit stejnou stavbu na svém panství.²³

Loretánská kaple byla budována z podnětu knížete Antonína Floriána z Liechtensteina od roku 1704 a dokončena v roce 1707. Vnější obalová výzdoba loretánské kaple byla dokončena roku 1709. Projektem rumburské Lorety byl pověřen rakouský architekt Johann Lucas von Hildebrant a tento objekt byl následně doplněn o zajímavou a značně upoutávající sochařskou výzdobu starozákonních proroků a Sibyl od Franze Bienera. Dokončení výstavby bylo ohroženo prodejem panství, avšak zásluhou nového majitele a především zdejších kapucínů se tak nestalo. Právě naopak po nějaké době a dalších jednání došlo k rozšíření poutního místa o vybudované klášterní ambity kolem kaple a v nich postupně přibývala řada výklenkových kaplí. Jednou z posledních úprav byla výstavba kaple Svatých schodů, který doplnil celý posvátný complex. Největšího významu a barokní zbožnosti dosáhlo mariánské poutní místo při odpustkových slavnostech.

Zbožnost v období baroka kníže ještě prohloubil dovezením kopie sochy Černé Matky Boží Loretánské, kterou vysvětil a požehnal sám papež Inocenc XII. Úcta k Panně Marii byla spojena s řadou zázraků a uzdravení, které byly zaznamenány v loretánské pamětní knize.²⁴

Nadační listina Josefa Václava knížete z Liechtensteina z roku 1761 popisuje založení loretánské kaple v Rumburku takto: *"Když [...] cestou zpáteční skrze Itálii jel, bezpochyb z vnuknutí Božího nato se rozhodl tehdejší majitel panství Rumburského v Královském českém (Antonín Florián) loretánský dům Boží zřídit a věc tuto dovést do samého konce ke cti Boží a požehnané Marie Panny a Matky Boží. Kde zázračná loretánská milostivá socha umístěna bude a domek sám ten věrně vystavěn bude. To prvé (sochu Madony) od Její Svátosti Inocence XII., vysvětili a požehnati nechal, a tato do Rumburku do farního kostela přinesena byla jest, odtud však slavnostním procesím dokostela nejmenších bratří svatého Františka kapucínského řádu. Zde pak kustodovi svěřena do času, než Mariánskoloretánský stánek Boží do konečného stavu doveden bude."*²⁵

Úcta k Panně Marii byla spojena s řadou uzdravení a podle přání svého zakladatele se měla stát podle vzoru Svaté chýše v Loretu nejen uměleckou památkou, ale také duchovním centrem.²⁶ Z tohoto důvodu majitel rumburského

²³ MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambitem v Rumburku*. s. 4.

²⁴ BAŠTOVÁ, Markéta. *Pražská Loreta: průvodce poutním místem*. s. 5-6.

²⁵ Tamtéž, s. 2.

²⁶ Tamtéž, s. 3-6.

panství a velvyslanec habsburské monarchie v Římě nechal v devadesátých letech 17.století v Itálii pořídit kopii sochy Černé Matky Boží Loretánské, kterou nechal osm dnů umístěnou vedle originálu, aby se na ní přenesla zázračná moc milostné sochy.²⁷ Jde o vnitřní pravdivost devoční kopie uctívané relikvie, což znamená milost a posvěcení (posvátno či nejvyšší dobro).

Ikona Panny Marie Loretánské byla uctívána v chrámech františkánů a kapucínů jako Mater Domus, tato milostná socha černé barvy dosáhla velké proslulosti. Pro její ochranu byl vypracován návrh komplexu budov, ohraničený klášterní zdí, který uprostřed skrývá tuto relikvii Madony s dítětem (Ježíšem), která byla umístěna v loretánské kapli ve zdobné nice. Stejně jako v italském městě Loretu je Svaté chýše v Rumburku, obklopena klášterním ambitem. Kaple je částečně obklopena vnitřní chodbou, na níž navazuje bohatě zdobený vnější plášť, o délce 15 metrů, šířce 10 metrů a výšce 10 metrů. Podlaha kaple, sochy, kamenické prvky i polosloupky s korintskými hlavicemi, byly zhotoveny z místního pískovce a nikoliv mramoru, jako je tomu ve Svaté Chýši v Loretu. Loretánská kaple díky reliéfům a sochám vypráví dva tisíce let starý příběh Marie, Josefa a Ježíše. Hlavním bodem výzdoby vnějšího opláštění je scéna zvěstování Panně Marii o narození Spasitele.

V českém prostředí byla úcta k Panně Marii Loretánské novým specifickým projevem mariánské zbožnosti a počátkem 17.století si mnozí šlechtici pokládali za čest navštívit evropská poutní místa, mezi nimiž mělo Loreto v Itálii výsadní postavení. Z těchto poutí se dováželi různé devoční předměty s častým křesťanským podtextem mezi mnimiž byly také dotýkané kopie milostných soch a obrazů. Kopírovány nebyly pouze obrazy či sochy, ale i celé kaple, jak tomu bylo právě v případě loretánské Svaté chýše.²⁸ Řada významných loretánských poutníků po svém návratu do Čech měla snahu šířit věhlas kultu Panny Marie Loretánské a to buď založením lorety na svém panství, mezi nimi byl i Antonín Florián kníže z Liechtensteina, nebo prezentací přivezených devocionálií (svatých obrázků).²⁹

Anton Florian z Liechtensteinu se kromě Santa Casy v Itálii inspiroval i dříve postavenou Loretou v Praze na Hradčanech, kterou spravoval kapucínský řád. Kníže zamýšlel loretánskou kapli vystavět jako svobodnou a nezávislou na rumburském faráři a ve výhradní správě kapucínů. Což se podařilo v polovině 18. století a Loreta v Rumburku byla ustanovena jako svobodná kaple na pozemku, ve výhradní správě kapucínského řádu. Tuto skutečnost zaručovala

---

²⁷ Tamtéž, s. 18.

²⁸ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 102, 213.

²⁹ BAŠTOVÁ, Markéta. *Pražská Loreta: průvodce poutním místem*. s. 6-7.

majiteli nadační listina z roku 1761. Dochované prameny informují o projevené snaze kapucínů, dokončit celý stavební projekt loretánské kaple, společně s ambity.

Fenomén loretánských poutních míst, který se začal objevovat na českém území v průběhu 17. století v hojném počtu, byl pro rozkvétající barokní zbožnost příznačný také tím, jak hluboce se v něm odráží moment – vera effigies, tzv. pravé podoby. Jde o vnitřní pravdivost devoční kopie uctívané relikvie, určitého charakteristického způsobu vyobrazení Panny Marie nebo dalších svatých a dokonce i architektury a skrze tuto pravost přechází z originalu na kopii, která má vnější věrnou podobu, také “*sacrum*”, což znamená milost a posvěcení (posvátno, metaforicky nejvyšší dobro).³⁰ V tomto případě jde o napodobení architektonického řešení celého poutního místa, zvláště pak o repliku celé italské Svaté Chýše.

Zvláště po bitvě na Bílé hoře 8. 11. 1620 se katolické náboženství stalo jediným uznávaným náboženstvím v českých zemích.³¹ A sílící mariánský kult se promítal v českých zemích do snahy prezentovat Pannu Marii jako Královnu a Patronku Českého království.³² Mnoho lidí přijalo katolickou víru z důvodu nutnosti - podrobit se vítězi a aby těmto nově věřícím byla poskytnuta možnost nejen vnějšího konvertu, ale aby došlo také k jejich vnitřnímu přesvědčení a obrácení, bylo přistoupeno k posílení duchovního přesvědčení. Kult Panny Marie byl tedy důležitým článkem úsilí vítězné katolické církve v získávání obyvatelstva na svou stranu.

Zcela novým prvkem tohoto kultu v Čechách se stala legenda o zázračném přenesení domku z Nazaretu do Itálie. Základem této legendy je výše popsaná relikvie – domek, uctíváný jako dějiště jednoho z věroučných dogmat římskokatolické církve.³³ Významnou částí přispěl k tomuto novému kultu uctívání, rozvoj barokní katolické zbožnosti řádu kapucínů a jejich uctívání Panny Marie Loretánské.

Však v roce 1923 po nucené pozemkové reformě, přešlo celé panství Rumburk pod československý stát a v roce 1957 přešla Loreta do správy Římskokatolické farnosti.³⁴

³⁰ BAŠTOVÁ, Markéta. *Pražská Loreta: průvodce poutním místem*. s. 7.

³¹ DIVIŠ, Jan. *Pražská Loreta*. s. 10.

³² BAŠTOVÁ, Markéta. *Pražská Loreta: průvodce poutním místem*. s. 6.

³³ DIVIŠ, Jan. *Pražská Loreta*. s. 10.

³⁴ MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambitem v Rumburku*. s. 53

3.1 Kapucíni – Řád menších bratří kapucínů

Řád menších bratří kapucínů byla odnož řádu založeného sv. Františkem z Assisi. Do Čech byli kapucíni povoláni zásluhou tehdejšího pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé, který od roku 1597 po vytrvalém snažení dosáhl toho, že v roce 1599 byla poslána do Prahy výprava prvních dvanácti řeholníků. V jejich čele stál sv. Vavřinec z Brindisi, slavný misionář, který byl později kanonizován a osobně řídil stavbu prvního kapucínského kláštera na našem území. Tento komplex s kostelem Panny Marie Andělské, byl vybudován nákladem arcibiskupa a za finančního přispění císaře Rudolfa II. právě na Hradčanech, v sousedství pozemků, jež se měly stát základem nového mariánského poutního místa, vhodného k uctívání loretánského kultu.

Oblíbenost loretánského kultu ve františkánském prostředí lze tedy předpokládat z úcty k Panně Marii Andělské, patronce takzvané porcinkulové kaple sv. Františka z Assisi, jejíž prostá architektura se svou duchovní atmosférou blíží loretánské Santa Case. Pojmenování Porcinkule (podíleček), označuje malý pozemek se starou mariánskou kaplí nedaleko italského města Assisi. Je to úplně první místo útočiště společenství bratří, pro tuto historii bývá Porcinkule považována za kolébkou františkánství. Ve svých chrámech uctívali ikonu milostné Panny Marie Loretánské církevní řády kapucínů a františkánů jako Mater Domus. A právě z důvodu jejich duchovního přesvědčení a obětavosti mnohdy ležela obnova a údržba Svaté chýše, stejně tak jako správa této chýše, jen na samotných mniších. Řád kapucínů se věnoval správě oblíbených poutních míst s velkou pečlivostí a svou přítomností obohatil duchovní život v dané oblasti.

Tito misionáři či řeholníci přicházeli do Čech koncem 16. století a kromě Prahy spravovali lorety v Rumburku, Chrudimy, ve Fulneku a v Mikulově na Moravě. Stavěli se proti násilí ve věcech víry a snažili se jinověrce obracet dobrým příkladem, výstižným vyjadřováním a poučováním. Snažili se posílit proces návratu českých zemí ke katolické víře.

Tento řád kladl důraz na všeobecné bratrství a milosrdnou lásku a v duchu své zvláštní důvěrné blízkosti nejchudším vrstvám obyvatelstva, vykonal mnoho dobrého zejména v rozbouřených pohraničních oblastech. Obětavou starostlivostí o chudé a nemocné a kázáním evangelia, společně s duchovní správou, jim přineslo značnou oblibu u širokých vrstev obyvatel. Svou chudobou a prostotou se kapucíni dokázali přiblížit i těm nejchudším a nejpočetnějším vrstvám. Kapucíni obývali kláštery a starali se o poutní místa až do dneška,

jejich činnost byla násilně přerušena pouze v době válečné okupace a v totalitních letech 1950-1989, vyjma tohoto období tedy kapucíni pečují o tuto svatyni od samého vzniku až po současnost.³⁵

Organizace řádu se podobá ostatním řádům sv. Františka z Assisi. Členy komunity kapucínů jsou kněží a laičtí bratři. Oděv kapucínů se skládá z hábitu hnědé barvy s velkou špičatou kapucí, přepásaného cingulem³⁶, na který je zavěšen růženec. Označení kapucíni vzniklo z původně posměšné přezdívky ("ti s kapucí"), která reagovala na výrazně dlouhou a špičatou kapuci na řeholním hábitu, která je odlišuje od zbývajících dvou větví františkánského řádu - řád minoritů (konventuálů), observantů (františkániů). Řád menších bratří kapucínů je řeholní řád, právě jedna ze tří větví františkánského řádu a vznikl roku 1525.

3.2 Výzdoba loretánské kaple v Rumburku

Rumburská loreta je z hlediska měřítka i architektonického členění a výzdoby shodná se svojí italskou předlohou. Rumburská loretánská kaple je také částečně obklopena vnitřní chodbou, na níž navazuje bohatě zdobený vnější plášť, který měří na délku 15 metrů, na šířku 10 metrů a vysoká je taktéž 10 metrů. Vnější stěny jsou vyzdobeny přesně podle originálu Bramanteho Santa Casy v italském Loretu, pouze použití materiálu je jiné. Santa Casa v Loretu je provedena hlavně z carrarského mramoru. Pro stavbu lorety v Rumburku byl použit převážně místní pískovec a to na zhotovení polosloupů s korintskými hlavicemi, kamenické prvky, sochy i podlahu kaple. Reliéfy byly provedeny ze štuku, který při poslední opravě získal stávající narůžovělou barvu. Vnější výzdoba kaple s plošší reliéfní výzdobou Sváté chýše a s menším uplatněním detailů, byla dokončena roku 1709 (viz obr. 5).³⁷

Střecha lorety byla na atice lemována kamennou balustrádou se sochami 16 světců, představující Ježíšovo příbuzenstvo.³⁸ Rumburk se touto úpravou stal jedinou, takto unikátně ozdobenou kaplí u nás. Avšak později roku 1808 byla balustrádová atika se sochami, kvůli silnému poškození a z obav o

³⁵ BAŠTOVÁ, Markéta. *Pražská Loreta: průvodce poutním místem*. s. 2-4.

³⁶ Cingulum je bílá šňůra, kterou si řeholníci v pase převazují dlouhý hábit.

³⁷ MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambitem v Rumburku*. s. 8-11.

³⁸ Rekonstrukce provedená v knize Rumburská Loreta umístila na severní stranu pět soch z Ježíšova příbuzenstva. Pro dodržení symetrie stavby bylo ovšem pravděpodobnější, umístit nad každý polosloup po jedné soše. Čtyři sochy na každé straně. Nejdůležitější příbuzní na severní stranu, právě ta se měla po dostavení ambitu zjevit poutníkům jako první.

zdraví poutníků snesena a nahrazena valbovou střechou, která více vyhovovala místním klimatickým podmínkám.³⁹ Rumburská loreta, jako jediná z kaplí klasického typu u nás měla tuto balustrádovou atiku zakončenou galerií hodnotných barokních plastik, čímž se odlišovala i od svého originálu - italské Lorety. Sochy Ježíšova příbuzenstva, pohanských Sibyl a starozákonních proroků jsou mistrovským dílem Johanna Franze Bienera ze Schiergiswalde, kde se nám zachoval i autorův monogram na soše proroka Izaiáše. Tento umělec prováděl i část plastik v letech 1707-1709.⁴⁰

Po dokončení stavby zajistili obnovu soch, podle pamětnice, většinou místní umělci. V letech 1905-1908 vytvořil nové reliéfy sochař Hans Aichinger podle modelů, které z Vídně dodal umělecký institut J. Beyera. Do města Rumburku se tak dostaly věrné kopie italských mramorových výjevů ze 16. století.⁴¹

3.3 Vnitřní výzdoba Svaté chýše v Rumburku

Prostý, potmělý a nepříliš zdobený vnitřní prostor Svaté chýše je záměrným protikladem nádherné – bohatě zdobené klenotnice vnějšího obalu Lorety. Právě zde poutníci žádali o pomoc či děkovali za mnohá, často fyzická uzdravení, nebo jinou milost. Sošce Černé Matky Boží Loretánské, přinášeli mnohé dary, jako vřelý dík a vděčnost za pomoc a uzdravení.⁴² Lidé se sem přicházejí modlit za nejrůznější životní problémy.⁴³ Z tohoto důvodu, je právě nejcenějším dílem Santa Casy v Rumburku kopie sochy Černé Matky Boží Loretánské. Socha partonky kaple byla zhotovena roku 1694 podle italského prototypu, na objednávku zakladatele loretánské kaple. Týden byla vystavena k uctívání v Santa Case v Loretu, dotýkána originální soškou. Věřilo se, že dotýkáním sochy s originálem, se zajistilo přenesení zázračné síly z originální sošky v Loretu na kopii sochy v Rumburku.⁴⁴ Pak se zvláštním svolením papeže byla soška dopravena do nové vlasti, čímž bylo město Rumburk.

K posvěcení kaple došlo 15. 9. 1707 a tento obřad byl spojen s procesím, při němž se do loretánské kaple přenesla socha Černé Matky Boží Loretánské. Vlastní posvěcení kaple provedl kapucínský oficiál, páter Tobias Hubner. Po umístění sošky do Svaté Chýše přicházejí k Černé Matce Boží

³⁹ Tamtéž, s. 15.

⁴⁰ BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 36.

⁴¹ MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambítem v Rumburku*. s. 11.

⁴² MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambítem v Rumburku*. s. 15-16.

⁴³ BAŠTOVÁ, Markéta. *Pražská Loreta: průvodce poutním místem*. s. 3.

⁴⁴ BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 72.

Loretánské první poutníci. Stejně jako v italském Loretu, se úcta k Panně Marii pojila s řadou zázračných uzdravení.⁴⁵ Křesťany uctívaná socha obdržela, jako poděkování za pomoc mnohé dary (většinou se jednalo o šperky a šaty). V roce 1732 vlastnila Černá Matka Boží desatero šatů všech možných barev, posíté drahými kameny, však mezi nejvýznačnější dary patří zlaté korunky osázené vzácnými drahokamy.

Výzdoba vnitřních prostor Santa Casy v Loretu, jak už bylo řečeno, záměrně kontrastuje s nádherným provedením vnějšího mramorového pláště stavby, loretánské kaple převzala většinou beze změny podobu prostého interiéru.

Na první pohled upoutá návštěvníka bohatě zdobená nika, ve které je umístěna socha Černé Matky Boží Loretánské. Socha stojí na podstavci, překrytém volně splývajícím rouchem. Panna Marie drží v náručí stojícího Ježíška, který jednou rukou žehná a v druhé ruce přidržuje sféru, jež symbolizuje svět (viz obr. 6).

Celá závěrová stěna se podřídila ústřední postavě Černé Matky Boží Loretánské. Stříbrná nika za sochou s nepříliš výrazně provedeným květinovým dekorem, zaručuje požadovaný kontrast tmavé sochy a stříbrného pozadí. Nad sochu je zasazena masivní zlatá mušle. Ostění mariánského výklenku překrývá široký, honosně zdobený rám s plasticky ztvárněnými ornamenty, před které jsou umístěny okřídlené hlavičky andělíčků. Po stranách niky jsou předsazeny dvojice ionských sloupů s pozlacenými hlavicemi, které vynášejí nad sebe oblouk se svatozáří. Celý výklenek je osvětlen dvojicí andělů, nesoucích svíce. Oltářní dělicí stěna s dělicí ozdobnou mříží napodobuje původní vzhled interiéru Santa Casy v Loretu před požárem z roku 1921 a odděluje prostor pro konventuály a laickou veřejnost. Tato úprava byla běžná pro mendikantské řády přísnější observance (zvláště bosé kapucíny a karmelitány) až do novověku, jde o zachování pozdně středověké tradice až do 19. století.⁴⁶ Malby na stěnách chýše zobrazují výjevy ze života Panny Marie. Prostor pro duchovní, kde je také umístěna socha Panny Marie Loretánské, je přístupný západním vchodem a je oddělen dřevěnou oltářní stěnou.

Hodnotnější umělecká díla nalezneme nade dveřmi do sakristie. Jedná se o dvojici soch – Pannu Marii klečící u pulpitu a archanděla Gabriela s lilíí. Blízko těchto soch je umístěna socha sv. Josefa s Ježíškem. Již při stavbě kaple byla u okna zřízená zvýšená knížecí oratoř, pro patrona z rodu Liechtensteinů a nad oratoří, roku 1753 byl vybudován hudební kůr. Po úpravě

⁴⁵ MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambitem v Rumburku*. s. 5-6.

⁴⁶ BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 15, 72.

této části kaple a vybourání vnitřní zdi došlo ke zvětšení interiéru loretánské kaple, oproti jiným loretám na neobvyklou délku 10,84 metrů. Umístění votivní svíce odkazují k legendě, kdy Svatá chýše v Loretu zázračně přečkala výbuch střelného prachu (viz obr.7).

Pod loretánskou kaplí byla budována krypta. Původně měla sloužit pro ukládání ostatků členů knížecího rodu Liechtensteinů. Výstavba krypty proběhla kolem roku 1704 a předcházela výstavbě kaple. Přístup do krypty zajišťovaly dvě šachty ze Svaté chýše s strmým dřevěným schodištěm, jeden z nich již není funkční. Jediný pohřeb, který se v kryptě odehrál byl uskutečněn v roce 1763, kdy zde byly uloženy ostatky loretánského kostelníka Antonína Bräuera. Zdobená rakev se nachází v kryptě pod loretou dodnes.⁴⁷

3.4 Výzdoba vnějšího pláště loretánské kaple

Poutníci, kteří navštíví loretánskou kapli v Rumburku, přicházejí k její severní straně, kde se v současné době nachází pozůstatek oltáře. Na oltáři byla původně umístěna socha pěstouna Ježíše sv. Josefa. Tato drobná hranolovitá stavbička vystupuje do popředí a vznikla pravděpodobně v době budování kaple. Tento prostor byl v době vzniku celý ohraničen dekorativní mříží, stejně jako v Loreu v Itálii.⁴⁸

Rumburská loretánská kaple je podobně jako Santa Casa v Itálii částečně obklopena vnitřní chodbou na níž navazuje bohatě zdobený výpravný vnější plášť o délce 15metrů, šířce 10 metrů a výšce 10 metrů. Stavba byla provedená jako dvouplášťová, se snahou co nejvěrněji přiblížit divákům scény ze života Panny Marie. Hlavní reliéf - zvěstování Panně Marii o narození Spasitele, je ztvárněn na severní stěně loretánské kaple. V interiéru je tento výjev zachycen jako řezba na dvířkách pastoforia a také jako polychromované sousoší s postavou Marie a archanděla Gabriela, umístěné blízko niky.⁴⁹

Přístup do kaple zajišťují čtyři vstupy, které dnes uzavírají kovové dveře. Plošší reliéfní výzdoba vnější obalové schránky, s menším uplatněním detailu, se snáze podřídila architektonické kompozici průčelí.⁵⁰ Obvodové stěny jsou rozděleny pomocí sloupových edikul do výzdobných polí. Dvě kratší strany jižní a severní a dvě delší strany západní a východní. Na delší straně se nacházejí vždy dvě výzdobná pole, společně s postavami tří proroků a stejným počtem

⁴⁷ MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambitem v Rumburku*. s. 16-20.

⁴⁸ MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambitem v Rumburku*. s. 6.

⁴⁹ Tamtéž, s. 8.

⁵⁰ BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 36.

Sibyl. Kratší strana nese dvě výzdobná pole, umístěná nad sebou. Jediné okno je umístěno na severní straně a zajišťuje skromné osvětlení interiéru. Ostění okna odděluje od sebe dva mariánské výjevy - Navštívení Panny Marie a Zápis v Betlémě. V horní části, nad oknem, se nalézají nejdůležitější výjev celého cyklu - Zvěstování Panny Marie. Na východní straně je zobrazen výjev – Narození Panny Marie a Zasnoubení sv. Josefu. Dvojice polosloupů s korintskými hlavicemi lemují výklenek se sochami proroků a Sibyl. Ve spodní části vnějšího opláštění loretánské kaple jsou umístěny sochy proroků, v horní části jsou umístěny sochy pohanských Sibyl. Jmenované sochy jsou umístěny na podstavcích, které nesou jejich jména. Kolem celého pláště vede plastický štukový ozdobný pás, který lemuje celou stavbu. Prostor je rozdělen na dvacetčtyři částí s plasticky zpodobenými ornamenty květů, uprostřed každé jednotlivé části je umístěna hlavička okřídleného andělíčka.

Dalším odlišným a výrazným prvkem lorety v Rumburku, jenž odlišuje loretu v Itálii, je umístění erbu sponzora stavby knížete Antona Floriána z Liechtensteinu. Tento šlechtický erb zasahuje do výzdoby celého pásu. Anton Florian z Liechtensteinu diferencoval svoji stavbu od všech ostatních i od original tím, že nechal umístit na balustrádu na střeše Santa Casy sochy, které znázorňovaly „Příbuzenstvo Panny Marie“. Sochy byly vytvořeny dle vlastních představ donátora stavby. Bohužel, kolem roku 1808 byla balustrádová atika s šestnácti biblickými postavami soch z Ježíšova příbuzenstva zcela snesena, z důvodu bezpečnosti návštěvníků. Původní rovná střecha s balustrádou a sochami byla nahrazena valbovou střechou, která lépe odolává nepříznivým klimatickým podmínkám severních Čech.⁵¹

3.5 Sochařská výzdoba Santa Casy v Rumburku – Proroci a Sibyl

Přítomnost proroků a Sibyl na svatém místě má být svědectvím celého tehdejšího světa, židovského i pohanského, o očekávání příchodu Mesiáše.⁵² Sibylly byly podle pověstí božsky inspirované, neobyčejně dlouhověké ženy, které v extázi věštily budoucnost. Právě ony zvěstovaly jako prvé blížící se příchod Panny Marie a vykládaly věštby o jejím životě. Zachovaly se jen zlomky věštek, ale koncem helénistické doby byly upraveny do velkých cyklů a podstatně rozšířeny.⁵³ Výroky proroků předznamenávaly blížící se příchod Ježíše Krista a jsou uvedena ve Starém zákoně.⁵⁴ Tyto důvody vedly ke

⁵¹ Tamtéž, s. 14-15.

⁵² BAŠTOVÁ, Markéta. *Pražská Loreta: průvodce poutním místem*. s. 10.

⁵³ SOUŠEK, Zdeňek. *Knihy tajemství a moudrosti I*. s. 290-291.

⁵⁴ Většinou jde z dnešního pohledu o velmi složitá a nejasná proroctví. Výkladem těchto proroctví se zabývaly největší církevní učenci.

skutečnosti, proč právě sochy Sibyl a proroků náleží právem k výzdobnému plášti Svaté chýše, na kterém jsou umístěny. Bienerovy sochy "s vlídným úsměvem" mají oproti předlohám z italského Loreta aktivnější výraz. Pro postavy proroků a Sibyl je charakteristická ostře modelovaná draperie, pečlivá tvorba tváře a mírný odlišný sklon hlavy nebo jiné části těla.⁵⁵

3.5.1 Proroci

Osobnosti, jenž jsou považovány za proroky, jsou muži či ženy, jejichž knihy jsou součástí Starého zákona. Prostřednictvím těchto postav proroků je lidu sdělováno poselství Boží. Toto poselství bývá často těžko pochopitelné a skrývá se v náznacích a symbolických obrazech, či různých podobenstvích. Jednotlivé vize proroků se objevují ve všech světových náboženstvích, však velké důležitosti se těší ve Starém zákoně, kde se dotýkají důležitosti nastávajícího nevyhnutného osudu izraelského národa a jeho politiky. O počátku vzniku těchto spisů nám podává zprávu kniha označovaná "Aristeův dopis". Tento překlad Tóry byl označen za dílo božské inspirace a její překladatele za proroky.⁵⁶ Proroci jsou většinou vyobrazeni jako postarší vousatí muži, přibližně od 13. století se zašpičatělým kloboukem (museli ho nosit Židé, jako odznak své příslušnosti), jejichž atributem je svitek, který svírají v rukou.⁵⁷

Sochy sedících proroků se nacházejí v dolních nikách, vnějšího obalu Svaté chýše a jsou umístěny mezi dvojicemi polosloupů. Tyto umělecká díla znázorňují starozákonní věštce, kteří předpovídali budoucí příchod Mesiáše. Pro všechny sochy rumburských proroků, které v letech 1707-1709 vytvořil Johann Franz Bienert, je charakteristická menší velikost vůči nice, čímž se odlišují od svého originálu v Itálii.

3.5.2 Sibylly

Nejstarší povědomí o ženách nadaných mocí předpovídat budoucnost získáme ve starověku, ale sahá až do antiky.⁵⁸ Původně byla známa pouze jedna Sibyla, řekyně Hérofilé z Erythreje. Později byl ve středověku jejich počet rozšířen na dvanáct.⁵⁹

⁵⁵ MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambitem v Rumburku*. s. 14-15.

⁵⁶ SOUŠEK, Zdeňek. *Knihy tajemství a moudrosti I*. s. 19.

⁵⁷ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 249-251,

⁵⁸ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s.102.

⁵⁹ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 264.

Podle pověstí byly Sibyly božsky inspirované mimobiblické dlouhověké postavy nadané zvláštní věšteckou mocí předpovídat události v budoucnosti (orákula). Doba vzniku věštek se klade hluboko do minulosti a Sibillina proroctví navazují na velmi starou tradici. Jejich způsob věštění pochází z Orientu. Do našeho duchovního povědomí se dostaly přes Řím (nejznámější Sibylou byla Kumská). Jednotlivé věštby různých Sibil byly posbírány a jejich záznam byl po další staletí pod státním dohledem (zejména Erythrejské). Dnes se zachovaly jen zlomky věštek, některé vznikaly později, a to v řecky mluvícím židovském prostředí.⁶⁰ Koncem helénistického období byly prorocké texty Sibil rozřířeny a upraveny do velkých cyklů.

Jedná se o prorocké texty Sibyly Delfské, Egyptské, Erythrejské, Evropské, Frýžské, Helespontské, Kumské, Kymerské, Libyjské, Perské, Samoské a Tiburtinské. Připojení Sibil k prorokům Starého zákona opírá sv. Augustin o Vergiliovu čtvrtou Eklogu, kde na konci železného věku a blízko věku zlatého prý prorokovala Sibyla Kumská, že se narodí chlapec, jenž spasí svět (vztaženo na příchod Krista). Rané zobrazení Sibil známe od 12. století, avšak největší obliby dosáhlo jejich vyobrazení v 15. a 16. století.⁶¹

Tradice Sibyliných věštek se udržela a rozvíjela i v křesťanském prostředí až do konce starověku a v nové podobě ve středověku. Její ohlasy se objevily i v naší lidové tradici, například prostřednictvím Jiráskových Starých pověstí českých vstoupila i do našeho novodobého povědomí a v novodobém pojednání.⁶²

Známost Sibil se dále rozšířila po vydání ilustrovaných orákulí (kolem roku 1470). V křesťanském prostředí byla orákula považována za předpověď prvního příchodu Krista a jeho matky Panny Marie. Sibyly jsou nejčastěji vyobrazeny jako ženy mladšího věku, se svitkem či knihou v ruce, na hlavě mívají orientální turban. Sibyly můžeme rozeznat podle individuálních atributů, které se vztahovaly k významu jejich proroctví.

3.6 Popis jednotlivých stěn Santa Casy v Rumburku

3.6.1 Severní strana

Na severní stěně stojí socha Sibyly Libyjské, byla umístěna na Santa Casu jako upomínka, na pradávne proroctví, kde zvěstovala o životě Panny

⁶⁰ SOUŠEK, Zdeňek. *Knihy tajemství a moudrosti I.* s. 290.

⁶¹ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie.* s. 264.

⁶² SOUŠEK, Zdeňek. *Knihy tajemství a moudrosti I.* s. 292.

Marie. V proroctví mluvila o vidině čisté a ctnostné panny, které se dostane významné cti a uznání. Vypovídala o narození syna, jenž bude řídit svět.⁶³ Socha s bohatě provedenou drapérií, drží pásku s nápisem („ Sibi Libica “).⁶⁴ Pod stojící Sibylou sedí prorok Jeremiáš, který pronesl: *„Dostal jsem slovo Hospodinovo: Než jsem tě zformoval v matčině lůně, znal jsem tě. Ještě než jsi přišel na svět, posvětil jsem tě, národům učinil jsem tě prorokem.“* (Jer 1, 4). Prorok je zobrazen jako mírně vousatý mladý muž s turbanem na hlavě. Od předlohy v Loretu se odlišuje zejména stářím a rozkročenými nohami, mezi které mu splývá hluboko zalamovaná drapérie, záda má vzpřímená a pravé rameno vytočené do popředí. Hlavu má nepatrně skloněnou ke straně. Na pravé straně Zvěstování stojí Sibyla Delfská.⁶⁵ Severní stěnu uzavírá vedle štukového výjevu s námětem Zápisu v Betlémě socha proroka Ezechiela, který prorokoval: *„Ustanovím nad nimi jednoho pastýře, který je bude past – svého služebníka Davida. On bude jejich pastýřem a bude se o ně starat.“* (Ez 34). Bůh bude podle Ezechiela soudit spravedlivě a lid se sjednotí pod nadvládou věčného krále Davida.⁶⁶ Ezechiel je zobrazen jako mladý muž s dlouhými vlasy a vousy. Od předlohy se odlišuje vzpřímeným držením těla, čelně posazenou hlavou, přitisknutím pravé ruky ke hrudi a nahrazení svitku knihou. Poloha otevřené knihy po levém boku Ezechiela a přitisknutá ruka k hrudi nápadně připomíná hradčanskou multiplikaci, ovšem hradčanský Ezechiel je vyobrazen jako starý muž a plešatý muž s dlouhými vousy, stejně jako original v Loretu, jež drží v levé ruce svitek.

3.6.2 Západní strana

Na západní straně loretánské kaple v Rumburku se nacházejí výjevy: Klanění pastýřů a Klanění tří králů, vlevo se Sibylou Perskou, která mluvila o narození syna z panenské matky a prorokem Zachariášem (jenž naplněn Duchem svatým prorokoval: *„Požehnan bud' Hospodin, Bůh Izraele, neboť navštívil a vykoupil svůj lid! Vyzdvihl nám roh spásy v domě svého služebníka Davida, jak to slíboval ústy svých svatých proroků, kteří byli už od věků.“* (Lu 1, 68-70). Zachariáš je zobrazen jako mladý muž s malým vousem. Od předlohy se odlišuje pokrčenou pravou rukou, zakloněnou hlavou a k tělu přitisknutou knihou a věkem. V Loretu je zobrazen jako starší muž s mírně předkloněnou hlavou.

⁶³ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 264-265.

⁶⁴ Všechny sochy mají na plintu (podstavci) provedené své jméno, s jedinou výjimkou, kdy nebyl nápis proveden (Sibyla Thébská). Nejpravděpodobněji vzniklo označení na podstavci v pozdější době.

⁶⁵ Tamtéž, s. 150.

⁶⁶ Tamtéž, s. 78-79.

Ve středu stojí Sibyla Kumánská, která se ve svém proroctví zmínila o narození panny, která bude svým mlékem krmit nebeského krále. Ve spodní části Svaté chýše, pod Sibylou se nalézá sedící prorok David, nazýván králem celého Izraele, kterému Hospodin vzkázal: *„Ty budeš pastýřem mého lidu Izraele, ty budeš Izraeli vůdcem”*. (Sa 4, 2).

David je zobrazen jako starší muž s korunou na hlavě, který sedí ve vzpřímené pozici, knihou položenou na klínu, velkou harfou v levé ruce a hlavou Goliáše pod pravou nohou. Od své předlohy se tak odlišuje přehnanou velikostí harfy, centralizací postavy k pravé straně niky a položením ruky přes knihu. V levé ruce přidržuje knihu, kterou má položenou na levé noze. Král David má na mírně zakloněné hlavě korunu, z pod které pramení dlouhé a vlnité vlasy. Jeho plášť, jenž je vymodelovaný s detailní pečlivostí, dosahuje Davidovi až ke kolenům.

V pravé horní nise je umístěna socha Sibyly Erytrejské, tato věštkyně mluvila o Božím synu a vznešené paní z hebrejského rodu a pod ní sedí prorok Malachiáš, jenž prorokoval: *„Hle posílám svého posla, aby připravil přede mnou cestu. I vstoupí nenadále do svého chrámu Vládce, kterého hledáte, posel smlouvy, po němž toužíte. Hle, už přichází, praví Hospodin zástupů.”* (Mal 3, 1). Prorok Malachiáš je zobrazen jako starší plešatý muž s vousy. Od předlohy se liší vytočením trupu a hlavy do leva, zalomením pravé ruky před prsa, a je vyobrazen jako starší muž s krátkými vlasy a dlouhými zakroucenými vousy, které mu padají na prsa a v pravé ruce přidržuje svitek, jenž mu leží na klínu.

3.6.3 Východní strana

Na východní straně Svaté chýše v Rumburku je zobrazen výjev: Narození Panny Marie a Zasnoubení sv. Josefu. Na levé straně výjevu je umístěna socha Sibyly Helespontské. Pod Sibylou Helespontskou je umístěn prorok Izaiáš, jenž prorokoval: *„Hle, panna počne a porodí syna a dá mu jméno Immanuel, Bůh je s námi. Než se naučí odmítat zlo a volit dobro, bude jíst smetanu a med.”* (Iz 7,14) a také pronesl: *“Vždyť se nám narodilo dítě, byl nám dán syn: na jeho ramenou spočine vláda a bude nazýván: Podivuhodný rádce, Mocný Bůh, Otec věčnosti, Kníže pokoje. Jeho vláda stále poroste a jeho pokoj bude bez konce”* (Iz 9,5-6). Izaiáš je velký prorok, syn Ámose, údajný autor prorocké knihy Starého zákona, kterou proniká myšlenka spásy a příchodu Spasitele. Izaiáš je zobrazen jako starší muž s dlouhými vousy. Od předlohy se odlišuje zejména záměnou svitku za desku a nízko položenými rameny. Izaiáš

patří k nejcitovanějším prorokům v křesťanském prostředí. Zejména jsou citovány teze týkající se příchodu Spasitele na tento svět.⁶⁷

Uprostřed východní stěny nalezneme v horní části sochu Sibyly Frygické, v jejích proroctvích lze vidět výjev Zvěstování anděla vznešené panně o početí syna. V dolní části sedí prorok Daniel, tento velký prorok předpověděl: *„Byla mu dána vláda, sláva i království, aby jej ctili všichni lidé, národy i jazyky. Jeho vláda je věčná-nikdy neskončí, jeho království se nezhroutí!”* (Da 7, 14). Daniel je patrně autorem nejmladší proročké knihy Starého zákona, kterou počítáme k tzv. Apokalyptické literatuře. Ke kanonické knize *Danielově* jsou přiřazovány apokryfní deuterokanonické doplňky, jejichž posláním je posíla Izraelitů v těžkých dobách.⁶⁸ Tento prorok je zobrazen jako starší bezvousý muž. Od své předlohy se odlišuje nataženou hlavou, malou knihou, kterou má položenou na pravé noze, a jen mírně rozkročenými nohama, které má z větší části zakryty pláštěm. Po pravé straně výjevu *“Zasnoubení sv. Josefu”* stojí socha Sibyly (Tiburtinské) Thébské, jejíž proroctví zmiňovalo svatou Pannu a její život. Pod Sibylou je umístěna socha proroka Ámosa.⁶⁹ Tento prorok je jeden z tzv. „píšících proroků” (sám zapsal své proroctví) a prorokuje: *„Toho dne obnovím zbořený stan Davidův. Opravím jeho trhliny a jeho trosky obnovím – vztyčím jej jako za dávných dnů.”* (Am 9, 11). Ámos je zobrazován jako pastýř s dlouhými vousy a čepcem. Od předlohy se odlišuje nepřekříženými nohama, tlustou holí mezi nimi, přehozeným pláštěm přes prsa a chybějící knihou pod pravou rukou a psem pod levou nohou, místo kterého je zde vak.

3.6.4 Jižní strana

Na jižní straně jsou umístěny dva reliéfy: Úmrtí Panny Marie a Přenesení nazaretského domku ze Svaté země do Loreta. V levé části Santa Casy je v nice socha Sibyly (Sammitské) Sabinské, která prorokovala o příchodu lepších časů, panny bez poskvrny a krále živých. Pod ní je umístěna socha proroka Mojžíše prostředníka, který pronesl: *„Hle, Hospodin, náš Bůh, nám ukázal svou slávu a velikost.”* (Dt 24). Rumburský Mojžíš sedí majestátně pod Sibylou Sabinskou. Prorok Mojžíš je zobrazen jako starý muž s dlouhými vousy. Od předlohy se především liší umístěním desky po prorokově pravém boku, plášť sahá Mojžíšovi až na zem a vyčnívají z něj jen prsty pravé nohy. Plášť je silně promodelovaný a bohatě výrazně řasený. Mojžíš je jednou z nejvýznamnějších postav izraelského národa a Starého zákona, kterému je připisováno autorství

⁶⁷ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 83.

⁶⁸ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 66, 83.

⁶⁹ Tamtéž, s. 150.

Tóry, prvních pěti knih Tanachu. Tyto knihy jsou souhrnně označovány jako Pentateuch, Pět knih Mojžíšových.

Na pravé straně v horní části stojí Sibyla Kumánská, která blízko věku Zlatého prorokovala, že se narodí chlapec z čisté panny, jenž spasí svět, což se vztahovalo na příchod Kristův.⁷⁰ Celou stěnu uzavírá prorok Balaam.⁷¹ Prorok Balaam prorokoval: „Vidím jej, ne však přítomného, hledím na něj, ne však zblízka. Vyjde hvězda z Jákoba, povstane žezlo z Izraele.“ (4M 24, 17). Toto bývá vykládáno jako poukaz na Kristovo narození a člověčenství. Balaám je zobrazen jako starý muž s kapucí. Od původní předlohy se liší předkloněnou hlavou, odhalenou hrudí a knihou na klíně, přes kterou má položenou pravou ruku. Prorok je zmiňován ve 4. Knize Mojžíšově, ve středověku vyobrazován se zešpičatělým židovským kloboukem na hlavě, s hvězdou a oslicí.⁷²

3.7 Reliéfní výzdoba svaté chýše – reliéfy mariánského cyklu

Není známo autorství ani podoba původních štukových reliéfů s námětem ze života Panny Marie, ovšem stávající reliéfy mariánského rumburského cyklu napodobují věrohodně italské originály. Průběžně byly prováděny restaurátorské práce a po třech opravách reliéfů na přelomu 19. a 20. století zhotovil akademický sochař Hans Aichinger z Vídně, podle sádrových modelů obrazového ztvárnění ze Svaté chýše v Loretu (modely zhotovil sochař Josef Beyer z Vídně) dnešní podobu. Do Rumburku se tak dostaly věrné kopie italských mramorových výjevů ze 16. století. Pro nezasvěceného návštěvníka, se může jevit reliéfní výzdoba jako dokonalá a původní. Dokončená loretánská kaple měla pravděpodobně dosti obdobnou výzdobu.⁷³ Tato práce si v této části klade za cíl obeznámit alespoň v základu s historickým obsahem těchto štukových reliéfů. Jedná se o základní přiblížení příběhu a jeho následné ztvárnění na stěnách loretánské kaple v Rumburku. Tento příběh popisuje a rozvádí i další literatura, která i rozvádí jednotlivá témata.⁷⁴

3.7.1 Narození Panny Marie

Pískovcový reliéf zobrazuje narození Panny Marie a představuje scénu ze života Bohorodičky, kterou nalezneme v apokryfních textech. Scéna,

⁷⁰ Tamtéž, s. 264.

⁷¹ Tamtéž, s. 151.

⁷² Tamtéž, s. 52.

⁷³ MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambítem v Rumburku*. s. 11.

⁷⁴ *Scény ze života Panny Marie vycházejí z textu Písma (převážně Mt, L), další informace obsahuje Zlatá legenda Jakuba de Voragine a další legendická, apokryfní literatura.*

doložená apokryfními evangeliemi (Pseudo-Matoušovo, Pseudo-Jakubovo), zobrazuje Mariino narození v domku v Nazaretě, který byl později přenesen do Loreta. Výjev je zasazen do interiéru domu, kde spolu žili Jáchym se sv. Annou, rodiče Panny Marie. Objevuje se zde značné množství postav, nejdůležitějšími jsou sv. Anna, ležící po porodu na posteli a novorozená Panna Marie. Ženy vpravo od sv. Anny přicházejí gratulovat matce k narození potomka. Mezi těmito ženami lze předpokládat Emerentic, matku sv. Anny a její sestru Hismérii. O setkání rodičů Panny Marie a o zázračném narození Panny Marie vypráví "Zlatá legenda".⁷⁵

Uprostřed reliéfu vidíme sv. Jáchyma, jak pootvřenými dveřmi sleduje novorozeně. Porodní báby společně s chůvami chystají koupel pro novorozenou Pannu Marii. Tento reliéf umývání odpovídá věrně předloze a tak stejné ztvárnění nalezneme na mramorovém reliéfu Santa Casy v Loretu. Umělci zde pracovali převážně s bohatou drapérií postav. Velká snaha byla naznačit za pomoci otevřených dveří, další místnost, ze které přichází sv. Jáchym. Rumburská loreta se přidržela ve všech detailech velmi věrně italské předlohy.

Reliéf působí úžasnou výpravností a živostí. Sv. Anna, která počala i přes svůj pozeňvaný věk dítě bez poskvrny dědičného hříchu, zde leží na lůžku s bohatě řaseným přehozem a svůj zrak upírá ke skupině žen na pravém okraji relief (viz obr. 9).

"Zlatá legenda" vypráví o svaté Panně, jenž pochází z rodu Davidova, z větve Nathanovy. David měl dva syny Nathana a Šalomouna. Sv. Anna je manželkou Jáchyma, matkou Panny Marie a měla sestru Hismérii, která porodila Alžbětu a ta se stala manželkou Zachariáše a matkou Jana Křtitele. Sv. Anna byla neplodná v pokročilém věku bylo sděleno jejímu manželovi, že porodí dceru jménem Maria, která bude od dětství zasvěcena Hospodinu, bude už z matčina lůna plna Ducha svatého a nebude pobývat venku mezi lidmy, ale bude vyrůstat v chrámu Páně, aby byla zaručena její nevinnost. Když se Maria narodila, tři roky ji Anna kojila a pak ji zavedla do chrámu Hospodinova.⁷⁶

3.7.2 Zvěstování Panny Marie

Tento reliéf Zvěstování by měl připomínat zázračné ztělesnění archanděla Gabriela v Santa Case v Nazaretu. Výjev se skládá ze dvou

⁷⁵ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 189-190.

⁷⁶ VORAGINE, Jakub. *Legenda aurea*. s. 221-223.

nestejně velkých částí. Na levé části se nachází skupina Boha otce s anděly, ze které vychází šikmý paprsek či záblesk s holubicí Ducha svatého. Archanděl Gabriel přináší v levé ruce Panně Marii lili. Na pravé části, která je menší, je zobrazena malá malá místnost s Pannou Marií. Marie sedí v levé části místnosti pod baldachýnem a hledí směrem k archandělovi Gabrielovi, který jí přináší zprávu od Boha. V levé ruce drží knihu. Této scéně přihlíží dvojice andílků, kteří se vznášejí v pravém horním rohu a kočky můžeme vidět v dolním rohu panelu.

Dnešní podoba štukového výjevu Zvěstování Panny Marie je pouze několikátou kopií možná původní výzdoby z roku 1709.⁷⁷ Neznáme jména původních umělců, ale pokud přihlídneme ke shodě s originálem, co se měřítko a provedení stavby týká, je velice pravděpodobné, že bylo použito výjevů ze života Panny Marie, stejné jako na Svaté chýši v italském Loretu. Jelikož s originálem se liší pouze v nepatrných detailech např. sklonu hlav postav a hloubce modelace draperie oděvů (viz obr. 10). Tento výjev se liší od Pražské lorety, kde je výrazná a větší postava archanděla Gabriela, který drží v levé ruce výraznou dlouhou pozlacenou lili, která vystupuje nápadně z reliéfu. V levé horní části pak je skupina Boha otce s anděly zjednodušena do mračen s výrazným černým kulatým středem, ze kterého pramení šikmý záblesk s holubicí.

Výjev Zvěstování zobrazuje scénu, kterou nalezneme popsanou v novozákonním evangeliu sv. Lukáše: *“...anděl Gabriel poslán od Boha do galilejského města, které se jmenuje Nazaret, k panně zasnoubené muži jménem Josef, z rodu Davidova, jméno té panny bylo Maria. Přistoupil k ní a řekl: Buď zdráva, milostí zahrnutá, Pán s tebou. Ona se nad těmi slovy velmi zarazila a uvažovala, co ten pozdrav znamená. Anděl jí řekl: “Neboj se Maria, vždyť jsi našla milost u Boha. Hle, počneš a porodíš syna a dáš mu jméno Ježíš. Ten bude velký a bude nazván synem Nejvyššího a Pán Bůh mu dá trůn jeho otce Davida. Na věky bude kralovat nad rodem Jákobovým a jeho království nebude konce. Maria řekla andělovi:” Jak se to může stát, vždyť nežiji s mužem?” Anděl jí odpověděl:” Sestoupí na tebe Duch svatý a moc Nejvyššího tě zastíní: proto I tvé dítě bude svaté a bude nazváno Syn Boží. Neboť u Boha není nic nemožného.” Maria řekla:” Hle jsem služebnice Páně: staň se mi podle tvého slova.” (L 1, 26-35, 37-38).* Anděl pak od ní odešel. Pseudo-Dionýsios Areopagita uvádí, že právě oni jsou pravými zvěstovateli a posly. Podle židovských a křesťanských pramenů je andělem zvěstování, vzkříšení, milosti, zjevení a smrti. Přičemž Gabriel je hebrejské jméno a znamená *“Bůh, který*

⁷⁷ MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambitem v Rumburku*. s. 10-11.

ukazuje sílu". Svatý Tomáš Akvinský v "Summa theologiae" píše o tom, že Bůh působí na materiální svět právě prostřednictvím andělů.⁷⁸

Předpověď o narození Ježíše uvádí, jak byl vyslán anděl Gabriel od Boha do galilejského města, které se jmenuje Nazaret, k panně zasnoubené muži jménem Josef, z rodu Davidova, jméno té panny bylo Maria. Panna Marie na zdejším štukovém výjevu sedí s knihou v místnosti.⁷⁹ Anděl Gabriel pokleká před Pannou Marií s lilií. Nad ním je znázorněn mohutný paprsek vycházející od Boha Otce v horním okraji. Po šikmých paprscích slétá Duch svatý, v podobě holubice. Výjev doplňují drobné postavy andělů. Téměř obdobné ztvárnění nalezneme na Santa Case v italském Loretu.

3.7.3 Zasnoubení sv. Josefu

Východní stranu Svaté chýše v Rumburku zdobí reliéf Zasnoubení sv. Josefu. Panna Marie pobývala od svých třech let v chrámu, kde se stala chrámovou služebnicí. Když dosáhla věku dvanácti let, byla shledána spolu s ostatními dívkami dostatečně stará, aby jejich přítomnost mohla ohrozit neposkrvněnost chrámu. Velekněz tedy vyhlásil, že se mají všechny dívky navrátit zpět ke svým rodinám. Pouze Panna Marie zůstala, tak velekněz požádal Hospodina o radu. Prostřednictvím anděla mu bylo vyjeveno, aby shromáždil všechny neženaté muže z Davidova domu a komu se donesený prut zezelená je vyvoleným.. Následně vybral Hospodin již starého muže, vdovce Josefa, kterému jedinému se proutek, který dostal, zazelenal a usedla na něj holubice. Zobrazení Josefa jako starého muže a vdovce, který má již dospělé děti, má podtrhnout právě skutečnost, že Marie počala zázračným způsobem. Marie byla zasnoubena Josefovi za přítomnosti starozákonního kněze v chrámu v Jeruzalémě a v této době již byla těhotná z Ducha svatého. Mariino zázračné početí vzbudilo u Josefa podezření, které mu vyvrátil ve snu archanděl Gabriel a žádal o ochranu jeho snoubenky.

Na levém okraji reliéfu spatřujeme skupinu přihlížejících žen. Celá scéna obřadu je charakteristická jemně modelovanou a členitou kompozicí. Na druhé části reliéfu můžeme spatřit apokryfní příběh (*apokryfní Proevangelium Jakuba*), žárlivost a zlost zbylých mužů, mezi kterými se původně v chrámu

⁷⁸ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 20-24.

⁷⁹ V Písmu se nehovoří o tom, kde se zvěstování odehrálo. Do domku jej umísťuje až apokryfní vyprávění (přebráno Zlatou legendou). Panna Maria se v okamžiku návštěvy anděla modlila a četla proroctví Izajášovo (7, 14): „Hle, dívka počne a porodí syna...“. In: ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 317.

vybral ženich pro Pannu Marii. Mladíci přihlížejí obřadu a v rukou svírají své dřevěné pruty, které rozhodly o výsledku volby ženicha (viz obr. 11).

Štukový reliéf znázorňuje samotný akt zasnub. Na vyvýšeném stupni stojí starozákonní kněz. Stojí mezi oddávající dvojicí a za zády má vyhloubenou niku pravděpodobně Jeruzalémského chrámu. Velekněz je ve svátečním rouchu a drží za ruce sv. Josefa a Pannu Marii. Sv. Josef je zde zachycen, jak se chystá navléci prsten Marii. Celý scénický příběh nesporně ideově inspirovala Zlatá legenda a evangelium Jakubovo.⁸⁰

3.7.4 Navštívení Panny Marie

Po krátké době, kdy se odehrálo Zvěstování Panně Marii o neposkvrněném početí, vydala se Panna Marie z Nazaretu do hor do města Judova navštívit svoji příbuznou Alžbětu. Alžběta i přes svůj velmi vysoký věk otěhotněla a očekávala narození Jana Křtitele. Jakmile Maria vešla do Zachariášova domu, pozdravila Alžbětu. Když Alžběta uslyšela pozdrav Mariin, děťátko v jejím lůnu poskočilo. Alžběta naplněna Duchem svatým hlasitě zvolala: „*Požehnána jsi nade všechny ženy a požehnaný plod tvého lůna. Jaká čest, že ke mně přišla matka mého Pána! Hle, jakmile tvůj pozdrav došel k mým uším, děťátko v mém lůnu poskočilo radostí. Blaze té, která uvěřila, neboť se naplní, co jí Hospodin slíbil.*” (L 1, 26-35, 37-38). Marie pak u ní zůstala asi tři měsíce a potom se vrátila domů.

Menší obdélný štukový reliéf s Navštívením Panny Marie je vložen vedle ostění okna, ve spodním výzdobném pásu. Tento výjev z evangelia sv. Lukáše je na Santa Case v Rumburku znázorněna čtyřmi postavami. Sv. Josef se opírá o hůl a stojí za Marií. Na druhé straně stojí sv. Zachariáš, manžel Alžběty. Obě tyto postavy jsou tichými svědky tohoto setkání. Střední část reliéfu patří hlavním postavám, sv. Panně Marii a sv. Alžbětě v srdečném objetí, jak láskyplně spolu rozmlouvají. Je patrná radost z jejich vzájemného shledání. Výjev je umístěn pod renesanční portál a plasticky provedené ostění nik je podobné motivu použitému na portálu při výjevu Navštívení a Zápise v Betlémě.

Navštívení se od originálu odlišuje stejně jako hradčanská multiplikace nahrazením sloupů pilastry. Navíc zde chybí horní část nad archivoltou. Malé panely jsou jako v Loretu od sebe odděleny zamřížovaným oknem se zalamovaným ostěním (viz obr. 12).

⁸⁰ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 101.

3.7.5 Zázpis v Betlémě – sčítání

V křesťanském umění méně znázorňovaná scéna ze života Panny Marie. Informace o ní nalezneme opět v evangeliu sv. Lukáše. César Augustus vydal nařízení, aby po celé říši bylo provedeno sčítání lidu a aby každý odevzdal při zápisu správci provincie stříbrný denár, sčítací peníz. Všichni se tedy šli dát zapsat, každý do svého města. Jelikož byl Josef z rodu Davidova vydal se z Galilee, z města Nazareta, do Judska, do města Davidova, které se nazývá Betlém, aby se dal zapsat s Marií, která mu byla zasnoubena a čekala dítě:” *I Josef z Galileje se vydal z města Nazaret do Judska, do města Davidova zvaného Betlém (protože byl z domu a rodu Davidova), aby se nechal zapsat se svou snoubenkou Marií, která byla těhotná. Když tam byli, Marii se naplnil čas k porodu a porodila svého prvorozeného syna. Zavinula ho do plenek a položila do jeslí, protože v hostinci pro ně nebylo místo.*” (L 2, 1-7).

Ve Zlaté legendě se píše, že když šel Josef s těhotnou Marií do Betléma vedl s sebou vola, aby ho prodal a mohl tak zaplatit sčítací peníz za sebe a za Marii a za zbytek aby žil a také vzal s sebou osla, aby se na něm vezla Marie.⁸¹

Štukový reliéf znázorňuje sv. Josefa, jenž přistupuje před úředníka provádějícího soupis lidu. Pannu Marii nalezneme v těsné blízkosti za sv. Josefem. Úředník stojí za vysokým pulpitem na schodě, s připraveným perem v ruce a vedle něj stojí postava neznámého muže. Od originálu se tak odlišuje nahrazením sloupů pilastry a absencí horní části nad archivoltou, stejně jako hradčanský reliéf (viz obr. 13).

3.7.6 Klanění tří králů (mudrců)

Námět pro vyobrazení štukového reliéfu s Klaněním tří králů nacházíme v evangeliu sv. Matouše. Při narození Ježíše přicházejí z dalekého východu mudrci, označováni též za mágy.⁸² Jejich ztotožnění s králi se opírá o proroctví Izajášovo:”*Ke tvému světlu půjdou národy a králové k jasu tvého svítání.*” (Iz 60, 3).⁸³ Jak je uvedeno ve Zlaté legendě, tito králové byli nástupci Balaamovi a přišli vedeni zjevením hvězdy podle proroctví svého otce.⁸⁴ V samotný den Narození Spasitele se podle starých zpráv zjevila třem králům, modlícím se na hoře vítězství, hvězda, která měla podobu překrásného chlapce, na jehož hlavě

⁸¹ VORAGINE, Jakub. *Legenda aurea*. s. 83.

⁸² Doslovně znamená mág hebrejsky písař, řecky filozof a latinsky *sapiens-mudrc*. *Králové jsou nazýváni mágové, tj. mudrci, čili jsou něco jako muži velcí v moudrosti.* In: VORAGINE, Jakub. *Legenda aurea*. s. 100.

⁸³ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 111.

⁸⁴ VORAGINE, Jakub. *Legenda aurea*. s. 101.

zářil kříž. Tato hvězda krále oslovila a řekla jim, aby se rychle vypravili do země Judské a vyhledali tam právě narozeného chlapce. Krále, na kterého čekají.⁸⁵ Tak přicházejí do Jeruzaléma, poklonit se králi Židů. Píše se:” *A hle hvězda, kterou viděli na východě, je předcházela, až se zastavila nad místem, kde bylo to dítě. Když tu hvězdu spatřili, zmocnila se jich nesmírná radost. Vešli do domu, a když tam uviděli dítě s jeho matkou Marií, padli na kolena a klaněli se mu. Otevřeli své poklady a obětovali mu dary: zlato, kadidlo a myrhu. Když potom od Boha dostali ve snu pokyn, aby se nevraceli k Herodovi, vrátili se do své země jinudy.*” (Mt 1, 9-12).

Podle Matoušova evangelia přišla delegace králů k příbytku, kde padli před Ježíšem na zem a klaněli se mu a pak došlo k obětování darů, které s sebou přinesli. Měli znázorňovat Kristovu královskou důstojnost, což symbolizuje zlato, pak jeho božství symbolizuje kadidlo a utrpení a pohřbení symbolizuje myrha. Králové byli někdy symbolicky spojováni se světadíly Evropou, Afrikou a Asií a jejich pojmenování v češtině zní: Kašpar, Melichar a Baltazar.⁸⁶ Tři krále nalezneme na Santa Case ve chvíli, kdy přicházejí k dítěti a přinášejí mu dary. Společně s nimi, jsou v levé části reliéfu vyobrazeny mužské postavy, které je doprovázejí, dále koně a malá opička, u nohou mužů, s bubínkem. V pravé části se nachází chlév s malým Kristem, Pannou Marií a sv. Josefem. Panna Marie přidržuje malého Ježíška stojícího na stupínku a sv. Josef, který se přidržuje hole a stojí tiše opodál, sleduje celou událost z povzdálí a za ním je vitět oslíka s volkem. Reliéfní výjev završuje v pozadí naznačená krajina, kterou králové museli překonat, aby viděli novorozeného Krista (viz obr. 14).

V chlévu jako malém celku se střetávají dva prvky - lidový a antický. Antické obloučky a hlavice sloupů představují nový renesanční prvek a kontrastují s prostým lidovým přístřeškem s pravděpodobně slámovým stropem). Pod kterým se nachází Panna Marie držící malého Krista a ukazuje jej třem králům.

“Zlatá legenda” Jakuba de Voragie uvádí, že se Kristus narodil pod zastřešeným průchodem mezi dvěma domy. Sv. Josef zde postavil jesle pro osla a volka a jelikož vzhledem k prováděnému soupisu lidu, nemohli najít volná lůžka v hostinci, uchýlili se tam. Ježíšovo narození je naplněním dnů, jesle začnou plnit úlohu znamení, podle kterých mají lidé Ježíše nacházet. Obvyklou součástí Narození Páně je vyobrazení volka a osla, o nichž se evangelium nezmiňuje. Jde pravděpodobně o vyjádření slov Izajášova

⁸⁵ Tamtéž, s. 82.

⁸⁶ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 111-112.

proroctví:” *Vůl zná svého hospodáře, osel jesle svého pána, mne však Izrael nezná, můj lid je nechápavý.*” (Iz 1,3). O volku a oslu klanících se narozenému Spasiteli se píše v Pseudo-Matoušově evangeliu. Podle Petra z Troyes se obě zvířata nedotkla sena v jeslích, neboť to bylo předurčeno jako relikvie, kterou donesla do Říma sv. Helena a jejíž část získal císař Karel IV., který ji uložil na Karlštejně.⁸⁷

3.7.7 Klanění pastýřů

Tento reliéf zobrazuje pastýře, kteří se přicházejí poklonit svému králi. Pastýři, se o této události dozvídají od archanděla Gabriela. Jenž se jim zjevil, když pobývali za noci se svými stády v blízkosti Betléma a zvěstoval jim převelikou radostnou událost. Oznamil jim, že se narodil Spasitel pro všecken lid ve městě Davidově slovy:” *V tom kraji byli pastýři, kteří pobývali pod širým nebem a drželi noční hlídky u svého stáda. V tom před nimi stanul Hospodinův Anděl a ozářila je Hospodinova sláva. Hrozně se vyděsili, ale anděl jim řekl:” Nebojte se! Hle, zvěstuji Vám velikou radost pro všechny lidi. Dnes se Vám ve městě Davidově narodil Spasitel – váš Mesiáš a Pán. A toto Vám bude znamením: najdete děťátko zavinuté do plenek, ležící v jeslích.*” (L 2, 8-12). Podle těchto slov se vydali do Betléma a našli děťátko ležící v jeslích, Pannu Marii i sv. Josefa. Vypověděli pak, co jim bylo řečeno a všichni, kdo to slyšely, žasli nad tím, co jim pastýři říkali (L 2, 15-20).

Výjev na Svaté chýši v Rumburku znázorňuje v horním levém rohu scénu s hlídkujícím pastýřem u stáda, kdy se mu zjevil anděl. Hlavní děj se odehrává ve spodní části popisovaného reliéfu. Tři pastýři přicházejí k novorozenému Ježíši, první z nich poklekl na znamení úcty. Panna Marie, klečící na jedné noze, balí malého Ježíška do plenek a ukládá ho do jeslí. Společnost Panně Marii dělá sv. Josef, který celému výjevu přihlíží z povzdálí. Osel s volkem se dívají z chléva na tuto šťastnou chvíli (viz obr. 15). Dle Zlaté legendy se zmiňovaný osel a volk nedotkli sena, na které položila blahoslavená Panna svého syna a toto seno, jak bylo již zmíněno, bylo doneseno sv. Helenou do Říma.⁸⁸

Narození Ježíže bylo ukázáno stvořeními, které mají jsoucnost, život, cit, soudnost a přímé nazírání, jako jsou andělé. Z této pohnutky byl zvolen právě anděl, aby oznámil pastýřům samotné narození Spasitele. Dále se píše, že se v

⁸⁷ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 165.

⁸⁸ VORAGINE, Jakub. *Legenda aurea*. s. 80.

předvečer Narození Páně zjevila svatému Hugovi, opatu v Cluny, Panna Marie držící syna a říkající:” *Nastal den, kdy se obnovují předpovědi proroků.*”⁸⁹

3.7.8 Smrt Panny Marie

V písmu není nic řečeno o konci života Panny Marie, Mariin skon nalezneme v apokryfní a legendické literatuře. Kristus sdělil Bohorodičce prostřednictvím archanděla Michaela, den jejího skonu. Archanděl Michael přinesl z ráje matce Ježíše palmovou ratolest, která měla být nesena v pohřebním průvodu. Marie se modlila, aby mohla zemřít v kruhu apoštolů a svých příbuzných. Její prosba byla vyslyšena a apoštolové, jak vypráví Zlatá legenda, k jejímu loži byli zázračně přeneseni na oblacích z různých koutů světa. První přišel Pannu Marii navštívit Jan Evangelista a podal jí poslední přijímání a dostal od Panny Marie tuto palmovou ratolest, kterou měl nést v pohřebním průvodu. U Mariina lůžka byly, dle legendy, dvě truchlící ženy, které obdržely její šat. Okolo třetí hodiny v noci přišel sám Kristus s andělskými chóry, s patriarchy, mučedníky, vyznavači a pannami, vzal do rukou duši své matky a odnesl ji na nebesa.⁹⁰

Výjev nalezneme na jižní stěně loretánské kaple. Ústředním bodem je harmonická kompozice, pro kterou je základem postava spící Panny Marie, která je nesena na márách. Panna Marie zde leží na lůžku, které obklopují apoštolové. Zřetelněji můžeme na reliéfu rozpoznat sv. Jana Evangelistu, jenž třímá palmovou ratolest a snad sv. Petra u nohou Bohorodičky, který drží kadidelnici. Andělé nad lůžkem přísluhují společně s apoštoly při pohřebních obřadech (viz obr. 16).

Pozornost si zaslouží poslední postava na levé straně reliéfu, která se obrací a zpětně hledí na Pannu Marii. Postava přidržuje závěs a jako by i přes hrozící nebezpečí od tábořících vojáků na protějším pravém okraji reliéfu, rozhrnovala závoj a propojovala tím hranici času a prostoru. V této scéně spatřujeme podobnost s reliéfem narození Panny Marie, na kterém taktéž postava vpravo odkrývá závěs a obrací se k narozené Panně Marii.

⁸⁹ VORAGINE, Jakub. *Legenda aurea*. s. 80-84.

⁹⁰ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. s. 267.

3.7.9 Přenesení nazaretského domku do Itálie

Legenda vztahující se k tomuto námětu byla důkladně vylíčena v úvodu práce. V roce 1291 opustili vojska křížáků poslední místo ve Svaté zemi. Tehdy došlo k zázračnému přenesení Svaté chýše z Nazaretu k obci Tersatto v Ilýrii. Další zázračné přenesení následovalo roku 1294, Santa Casa se objevila ve vavřínovém lesíku (lat. Laurus, odtud tedy Loreto). Zde řádili lupiči a místo se stalo pro poutníky velmi nebezpečným. Domek byl tedy opět po osmi měsících přenesen k městu Recanati, na pozemek dvou znepřátelených bratří. Poslední přenesení následovalo o pouhých několik desítek kroků. Santa Casa se zjevila na veřejné cestě, kde roku 1295 již spočinula natrvalo.

Štukový reliéf loretánské kaple v Rumburku přináší seznámení se zázračnou historií přenesení Svaté chýše. Pravá část výjevu znázorňuje přenesení domku z Ilýrie za pomoci andělů do vavřínového lesíka (též uváděn jako pozemek ženy jménem Laureta).⁹¹ Skupina poutníků je zde napadena a tlučena bandity. Další přenesení následuje na pozemek (pahorek) dvou znesvářených bratří. Nepřátelství a zášť obou bratří, kteří se ukázali nehodnými této milosti, vedl k poslednímu přesunu domku Panny Marie a to na veřejnou cestu, kde již setrval.⁹²

Reliéf zobrazuje na pravé části, na kraji panelu, Santa Casu v letu pobřežím s majákem a následně Santa Casu, kterou andělé odnášejí z lesa, ve kterém loupežníci vraždí přicházející poutníky. Pozadí výjevu dotváří kopce a skály s opevněným městem. Na levé části pak vidíme Santa Casu, kterou nesou andělé od dvou bojujících bratrů. Dál je vidět Santa Casu, která již spočívá na veřejné cestě a z levé strany k ní proudí zástup poutníků s dětmi a oslíkem. S pečlivým provedením je vyobrazena Santa Casa se skupinou postav, které jsou shromážděny v kruhu kolem Panny Marie a dítěte. Zde vidíme nepřerušenu krajinu v pozadí s kopci a opevněnými městy, která zasahuje z jedné části panelu do druhého (viz obr. 17). Mistrovské vyobrazení potulných poutníků a skupiny Panny Marie se Santa Casou, které jsou umístěné na veřejné cestě tvoří námětový protipól se scénou Zvěstování. Můžeme zde vidět Santa Casu, ve které na jedné straně Panna Marie přijala Zvěstování od archanděla Gabriela a na druhé straně vidíme zázračné zachránění Svaté chýše a její andělské přenesení do Loreta v Ankoně.

⁹¹ DIVIŠ, Jan. *Pražská Loreta*. s. 12.

⁹² BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 10.

4 Srovnání s Loretou v Praze na Hradčanech

Pro bližší pochopení významu posvátného místa přináší bakalářská práce krátké seznámení a srovnání s Loretánskou kaplí v Praze na Hradčanech, jenž byla budována dávno před Loeránskou kaplí v Rumburku. Stavební práce byly zahájeny v roce 1626. V roce 1664 byla opatřena stejnou nápodobou uměleckého vnějšího pláště jako má dnes Loreta v Rumburku (plastické mariánské reliéfy, starozákonní sedící sochy proroků a nad nimi stojící pohanské věštkyně Sibyl – těch, kteří předpověděli narození Panny Marie a Ježíše Krista).⁹³ I Mariánský ikonografický program sochařské a reliéfní výzdoby vnějšího pláště je důsledně odvozený z italské předlohy. V porovnání s Loretánskou kaplí v Rumburku má Pražská loreta na Hradčanech provedení celého vnějšího pláště sjednocené v barvě světlé až bělavé, která odráží sluneční paprsky až do zlatého odlesku (viz obr. 18). Oproti tomu, v Loretánské kapli v Rumburku se prolínají tři barevné základy - růžové až oranžové štukové reliéfy, šedé sochy ve výklencích a béžové dokončení ostatních částí vnějšího opláštění (viz obr. 19). V Rumburské Loretě je možné navštívit v ambitech jedinečnou Kapli Svatých schodů a největší zajímavostí, kterou se, jako jediná odlišovala od všech loret i od originálu v Itálii bylo umístění soch Panny Marie a Ježíšova příbuzenstva na balustrádě střechy rumburské Lorety. Tato jedinečná odlišnost se ovšem nedochovala. I v pražské loretánské stavbě je pouze jediné okno v západní stěně, jeho existence je opředena legendou, která vypráví, že právě tímto oknem přišel archanděl Gabriel k Panně Marii. Avšak andělé, duchovní bytosti, které nemají tělo, jistě nepotřebují ani oken ani dveří a toto legendické vysvětlení je třeba chápat jako pokus o zhmotnění duchovní skutečnosti, aby byla snáze uchopitelná lidskými smysly.⁹⁴

Pražská Loreta si uchovala dva charakteristické atributy, starou zvonkohru, hrající každou celou hodinu mariánskou píseň "Tisíckrát pozdravujeme tebe" a veřejnosti přístupný proslulý loretánský poklad, jehož prohlídkou se uzavírá celý okruh poutního místa. Zde jsou vystavené liturgické a votivní umělecké předměty a dary, díla věnovaná poutníky a příznivci Panně Marii Loretánské, převážně zlaté klenoty osázené vzácnými drahokamy a polodrahokamy (například diamantové monstrance, zlaté korunky a další), však představuje jen část původního pokladu, darů pro Pannu Marii, jako poděkování za uzdravení a její přízeň.

⁹³ BAŠTOVÁ, Markéta. *Pražská Loreta: průvodce poutním místem*. s. 10.

⁹⁴ Tamtéž, s. 10-12.

5 Závěr

Bakalářská práce seznámila čtenáře s jedním z fenoménů poutního místa, které se díky snahám lidové zbožnosti rozšířilo po celé Evropě. Seznámila nás s historií a vznikem Svaté chýše v Rumburku a zaměřila se na úzké spojení biblických výjevů, historie Svaté rodiny a loretánských kaplí, na kterých jsou patrné znaky křesťanské zbožnosti.

Důležitou součástí historie je Loretánská legenda, která se rozšířila po celém světě, neboť prostý nazaretský domek Panny Marie se po svém zázračném přenesení do Itálie stal vyhledávaným poutním místem. K značnému rozšíření kultu vedla zároveň i nákladná proměna Santa Casy za použití mramorového pláště s náměty ze života Panny Marie od předních umělců té doby. Dále jsou objasněny důvody knížete Antona Floriana z Liechtensteinu pro vybudování tohoto mariánského poutního místa (Santa Casy) na svém panství v Čechách. Santa Casa v Rumburku měla být základem tehdy zamýšleného mariánského poutního místa s významnou zásluhou kapucínského řádu, který po celou dobu Svatou chýši spravoval.

Mariánský kult je úzce spjat s výjevy na jednotlivých stěnách Santa Casy v Rumburku. Práce ukázala, jak je důležité pochopení samotného významu sakrální stavby s poznáním provázaností biblických příběhů a významu umístění soch na této stavbě. Seznámila s poznáním, jak se elementy mariánské pobožnosti přenášely do různých prostředí a prohlubovaly lidovou zbožnost. Osvětliła argumenty, jež vedly k umístění jednotlivých soch proroků a pohanských Sibyl na výzdobném plášti loretánských chýší. Chronologické řazení reliéfů přehledně přibližuje jednotlivé období ze života Panny Marie. Přihlédnuto bylo zvláště k výzdobě interiéru a exteriéru Svaté chýše v Rumburku a k podrobnějšímu popisu jednotlivých scén ze života Panny Marie, které se jistě mohou dnešním návštěvníkům jevit nejasné. Za použití dostupné literatury byla shrnuta historie vzniku posvátného poutního místa, společně s dalšími objekty přistavěnými později.

Práce aktualizuje a vyzývá k novému nahlédnutí na stavbu loretánských kaplí a oživuje poznání, jak hluboce zasáhla do vývoje křesťanství lidová zbožnost. Ověřena byla hypotéza, že náboženské zvyky přetrvávají do současnosti a zároveň i potřeba lidí pořádat slavnosti a obřady, což je odrazem náboženského kultu. Práce přinesla nový vhled a probuzení nové vlny zájmu o tuto loretánskou kapli a její mariánský kultovní odkaz.

Bylo zjištěno, že mariánský kult je hluboce historicky zakořeněn v českých zemích. Tuto hypotézu potvrzuje množství vybudovaných nápodob loretánských kaplí a přivážení velkého počtu votivních předmětů, což úzce souvisí s uctíváním a jeho provázaností se středověkou legendou.

6 Seznam zdrojů

1. BAŠTOVÁ, Markéta. *Pražská Loreta: průvodce poutním místem*. Praha: Řád menších bratří kapucínů, 2001. ISBN 80-902776- 6-7.
2. Bible: Překlad 21. století. Praha: Biblion, 2009. ISBN 978-80-87282-00-7.
3. BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-015-2.
4. DIVIŠ, Jan. *Pražská Loreta*. Praha: Odeon,1972. ISBN 01-511-72-09/68.
5. MÁGROVÁ, Klára. *Loretánské kaple s ambitem v Rumburku*. Rumburk: Římskokatolická farnost - děkanství Rumburk, 2017. ISBN 978-80-270-2608-1
6. ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 978-80-246-0963-8.
7. SOUŠEK, Zdeňek. *Knihy tajemství a moudrosti I*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-332-0.
8. VORAGINE, Jakub. *Legenda aurea*. Vyšehrad, 1984.

7   Resumé

This bachelor thesis is devoted to the phenomenon that spread throughout Europe in the Baroque period, thanks to the efforts of popular devotion for the most faithful imitation. The Santa Casa was originally just a simple (humble) dwelling in Nazareth, where the Annunciation and the miraculous conception of the Holy Spirit took place. Legend has it that the house in Nazareth was transferred by the angels to the Italian Loreto and then lined with an epic decorative mantle, marble tiling with the motifs of the life of the Virgin Mary and the Holy Family. Using the available literature, the important role of the Christian tradition in the Czech lands was explained and the history of the chapel's origin was summarized, along with other Christian cult objects.

8   **Obrazové přílohy**

Seznam:

Obrázek 1 - Prostorové schéma vstupu do grotty v bazilice Zvěstování Panny Marie v Nazaretu.

Obrázek 2 - Bazilika postavená nad Loretánskou kaplí v Itálii.

Obrázek 3 - Santa Casa v Loretu.

Obrázek 4 – Socha Loretánské Panny Marie – originál v Loretu.

Obrázek 5 – Loretánská kaple, 1704-1709, Rumburk.

Obrázek 6 – Socha Černé Matky Boží Loretánské, Svatá chýše v Rumburku.

Obrázek 7 – Interiér loretánské kaple, Rumburk.

Obrázek 8 – Loretánská kaple, 1704-1709, Rumburk, východní strana.

Obrázek 9 - Štukový reliéf s námětem Narození Panny Marie, východní strana loretánské kaple.

Obrázek 10 - Štukový reliéf s námětem Zvěstování Panny Marie, severní strana loretánské kaple.

Obrázek 11 - Štukový reliéf s námětem Zasnoubení sv. Josefu, Rumburk, východní strana loretánské kaple.

Obrázek 12 – Štukový reliéf s námětem Navštívení Panny Marie, Rumburk, severní strana loretánské kaple, 1.

Obrázek 13 - Štukový reliéf s námětem Zápisu v Betlémě, Rumburk, severní strana loretánské kaple, 2.

Obrázek 14 – Štukový reliéf s námětem Klanění tří králů, Rumburk, západní strana loretánské kaple.

Obrázek 15 - Štukový reliéf s námětem Klanění pastýřů, Rumburk, západní strana loretánské kaple.

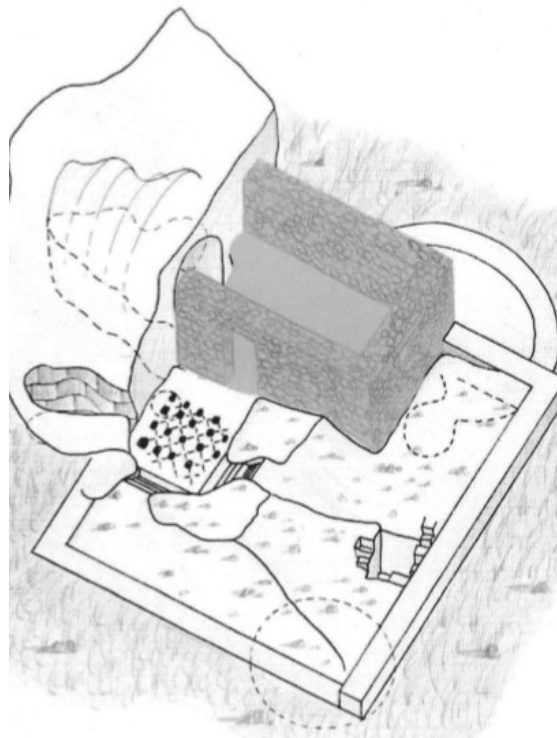
Obrázek 16 - Štukový reliéf s námětem Smrt Panny Marie, Rumburk, jižní strana loretánské kaple.

Obrázek 17 - Štukový reliéf s námětem Přenesení nazaretského domku anděly do Itálie, Rumburk, jižní strana loretánské kaple.

Obrázek 18 – Loretánská kaple Panny Marie, součást Pražské Lorety na Hradčanech.

Obrázek 19 – Rumburská Loretánská kaple Panny Marie, znázornění barevných tónů.

Obr. 1 - Prostorové schéma vstupu do grotty v domku Zvěstování Panny Marie v Nazaretu.

Zdroj: BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. s. 10.

Obr. 2 – Bazilika postavená nad Loretánskou kaplí v Itálii.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 3 – Santa Casa v Loretu.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 4 - Loretánská Panna Marie – originál v Loretu

Zdroj: archiv autora.

Obr. 5 - Loretánská kaple, 1704-1709, Rumburk.

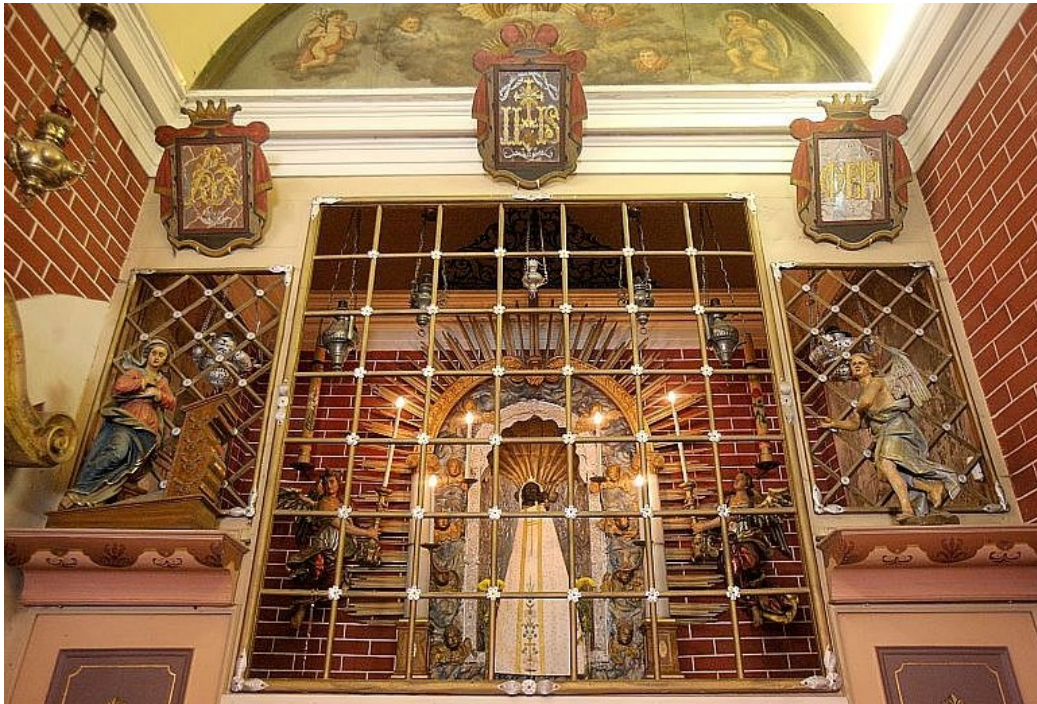
Zdroj: archiv autora.

Obr. 6 – Socha Panny Marie Loretánské, 1704-1709, Rumburk.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 7 - Interiér loretánské kaple, Rumburk.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 8 - Loretánská kaple, 1704-1709, Rumburk, východní strana.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 9 - Štukový reliéf s námětem Narození Panny Marie, Rumburk, severní strana loretánské kaple.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 10 - Štukový reliéf s námětem Zvěstování Panny Marie, Rumburk, severní strana loretánské kaple.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 11 - Štukový reliéf s námětem Zasnoubení sv. Josefu, po 1709, Rumburk, východní strana loretánské kaple.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 12 - Štukový reliéf s námětem Navštívení Panny Marie, severní strana loretánské kaple, 1.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 13 - Štukový reliéf s námětem Zápis v Betlémě, severní strana loretánské kaple, 2.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 14 - Štukový reliéf s námětem Klanění tří králů, Rumburk, západní strana loretánské kaple.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 15 - Štukový reliéf s námětem Klanění pastýřů, Rumburk, západní strana loretánské kaple.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 16 - Štukový reliéf s námětem Smrt Panny Marie, jižní strana loretánské kaple.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 17 - Štukový reliéf s námětem Přenesení nazaretského domku anděly do Itálie, Rumburk, jižní strana loretánské kaple.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 18 – Loretánská kaple Panny Marie, součást Pražské Lorety na Hradčanech.

Zdroj: archiv autora.

Obr. 19 – Rumburská Loretánská kaple Panny Marie, znázornění barevných tónů.

Zdroj: archiv autora.